

Omvärldsanalys av förutsättningarna för återbruk.

En sammanfattning av nuläget, möjligheter och hinder till ekonomiskt hållbart återbruk med utgångspunkt från Vakins verksamhet.

Dokumenthistorik

Version	Status	Datum
5		Januari 2020

Innehåll

Innehåll	3
1. Kort beskrivning av projektets mål	4
2. Sammanfattning av omvärldsanalysen	4
3. Nulägesanalys	6
4. Intressenter inom cirkulär ekonomi (deltar på olika nivåer i insamling, sortering, avfallshantering, återvinning och återanvändning).....	18
5. Datainsamling	19
6. Ekonomiska aspekter	24
7. Framgångsfaktorer (vad fungerar, vad är framgångsrikt)	26
8. SWOT Analys för att identifiera hinder/möjligheter för att utveckla och stödja återvinningscentraler.....	29
9. Slutsats.....	29
Bilagor: "Tre goda exempel" – Fritidsbanken i Umeå, Farligt avfall huset, Vakin samt Returbutiken och Textilservice – en del av Viva arbetsmarknad	
Bilaga 1. Fritidsbanken i Umeå	33
Bilaga 2. Farligt avfall huset, Vakin	38
Bilaga 3. Returbutiken och Textilservice – en del av Viva Arbetsmarknad.....	44

1. Kort beskrivning av projektets mål

SUBTRACT, är ett Interreg Europe-projekt, pågår från augusti 2019 till januari 2023.

Som en del av ett strategiskt utbyte av kunskaper och erfarenheter kommer projektet att undersöka och skapa riktlinjer för hur potentialen för återbrukscentraler (re-use centres) kan utvecklas och göra dem konkurrenskraftiga. SUBTRACT kommer att ge vägledning till ERUF:s (Europeiska utvecklingsfonden eller (ERDF - European regional development fund) förvaltningsmyndigheter och andra beslutsfattare om hur man ska bedöma och styra återbrukscentraler inom deras verksamhetsområden.

Projektet kommer att stärka beslutsfattarnas förmåga att kunna anta effektiva politiska åtgärder för att upprätthålla hållbara återbrukscentraler särskilt inom nyckelområden som ledning, investeringar samt innovationsberedskap och samtidigt mäta effekterna från deras inverkan. Utvecklingsarbete inom affärsprinciper och modeller kommer att hjälpa aktörer längs återanvändningskedjan (regionala och lokala myndigheter, avfallshanteringsmyndigheter, icke-statliga organisationer, sociala företag) att samarbeta effektivt och stärka nätverk.

Tanken är att åtgärder som förebygger avfall och bidrar till återanvändning samt gynnar medborgarnas bidrag till återbruk kommer att både identifieras och genomföras under projektet. Även strategier till beteendeförändringar kring återbruk, kampanjmodeller och andra lämpliga åtgärder kommer att utvecklas och testas för att stimulera tillgång och efterfrågan på återanvändbara varor och göra dem attraktiva och önskvärda under projektets gång.

2. Sammanfattning av omvärldsanalysen

Återbruk är viktigt för att mängden avfall ska kunna minimeras och återvinningscentraler kan spela en stor roll för att återföra produkter till återbruk. Utmaningen finns dock i att öka återbruk från återvinningscentralerna och göra återbruk ekonomiskt hållbart. Denna rapport är en omvärldsanalys av förutsättningarna för återbruk med utgångspunkt från Vakis verksamhet.

I Sverige är ansvaret för avfallshantering fördelat på kommunalt ansvar (hushållsavfall), producentansvar (till exempel förpackningar, el-avfall och batterier) samt yrkesmässiga verksamheters ansvar (till exempel material från byggbranschen). Återbruk från återvinningscentralerna hamnar under kommunalt ansvar.

Till skillnad från hanteringen av hushållsavfall som är väl reglerad i Sverige saknas tydliga regler för vad som gäller för återbruk. Under nuvarande lagstiftning finns inga hinder för att avfallsavgiften ska kunna användas för eftersortering av hushållsavfall som en källa till återbruk. Kommunen får även sälja återbrukade produkter som lämnas till återbrukscentralerna.

Insamling av hushållsavfall sker via hämtning vid fastigheten (gäller hushållsavfall och matavfall). Grovavfall som är huvudkällan till återbruk lämnas oftast av hushållen till återvinningscentralerna. Kostnaden för avfallshämtning och hantering bygger på självkostnadsprincipen och det är kommunfullmäktige i varje kommun som beslutar om avfallstaxan.

De finns många sätt att samla in produkter till återbruksmarknaden såsom via eftersortering av avfall från återvinningscentralerna, gåvor eller inköp av begagnade produkter. Hos Vakin lämnar hushållen sina produkter till återbruk i återbrukshuset som finns på återvinningscentralerna. Härifrån kan sedan

olika aktörer hämta det som lämnats in. I rapporten lyfter Vakin tre olika exempel på återbruk som alla har en koppling till återvinningscentralerna.

I dagsläget är det enbart Viva arbetsmarknad, Umeå kommuns största arbetsmarknadsprogram, som tar hand om allt det som lämnas in till återbrukshusen på återvinningscentralerna. Viva arbetsmarknads huvudsyfte är att ge meningsfull arbetsträning till deltagare som står långt ifrån arbetsmarknaden. Produkterna säljs i deras butik, Returbutiken och försäljningen omfattar cirka 1500 till 2000 artiklar per dag till ett värde av 6 miljoner SEK årligen. Trots att försäljningen inte är huvudsyftet med Viva arbetsmarknads verksamhet visar exemplet att det finns stor potential i återbruk som är kopplat till återvinningscentralerna. I framtiden hoppas Vakin att produkter från återbrukshusen även ska tas om hand av andra aktörer inom återbruk till exempel Fritidsbanken.

På Fritidsbanken kan alla som vill låna sport- och fritidsutrustning gratis. All utrustning som finns där är återbrukad och lånas ut upprepade gånger till olika personer. På så sätt utnyttjas utrustningens potential och användning maximalt. Detta är en högt förädlad form av återbruk och en genuin delningstjänst men visar även att det finns stor potential för verksamheter som nischer sig inom en viss produktkategori inom återbruk. Fritidsbanken har cirka 8000 artiklar för uthyrning varav 1300 är parasportutrustning. Under 2019 lånade Fritidsbanken i Umeå ut över 42 000 artiklar.

På alla Vakins återvinningscentraler finns farligt avfall hus som mottar och hanterar farligt avfall som lämnas in av privatpersoner. Avfallet hanteras separat från övrigt inlämnat återvinningsmaterial.

I dagsläget är farligt avfall verksamheten avgränsad till att Vakin ansvarar för att ta emot, sortera och tillfälligt lagra avfallet tills en entreprenör hämtar och hanterar det vidare mot betalning. Det finns potential för återbruk även här. Sortering sker i två led, först av Vakin i farligt avfall huset och sedan av entreprenören vid bortforsling och hantering. Vid det första sorteringstillfället finns potential för att sortera ut sådant som kan återföras till återbruk som till exempel förpackningar av färg, diskmedel, tvättmedel och spolarvätska. Som exempel kan nämnas att cirka en tredjedel av det som lämnas in till farligt avfall husen är vattenbaserad målarfärg.

I dagsläget är återbruk av farligt avfall inte möjligt eftersom en sådan hantering är utanför Vakins uppdrag. Det finns däremot inga lagliga hinder för Vakins del att sortera ut återbrukningsbara produkter och sälja vidare så länge det inte görs med vinstdrivande syfte. Praxis idag är att det som inte uttryckligen lämnas till återbrukshuset på återvinningscentralen inte går vidare till återbruk. Detta är dock rådande praxis och inte ett lagkrav. Det här exemplet visar att det finns potential till återbruk inom oväntade eller oupptäckta områden.

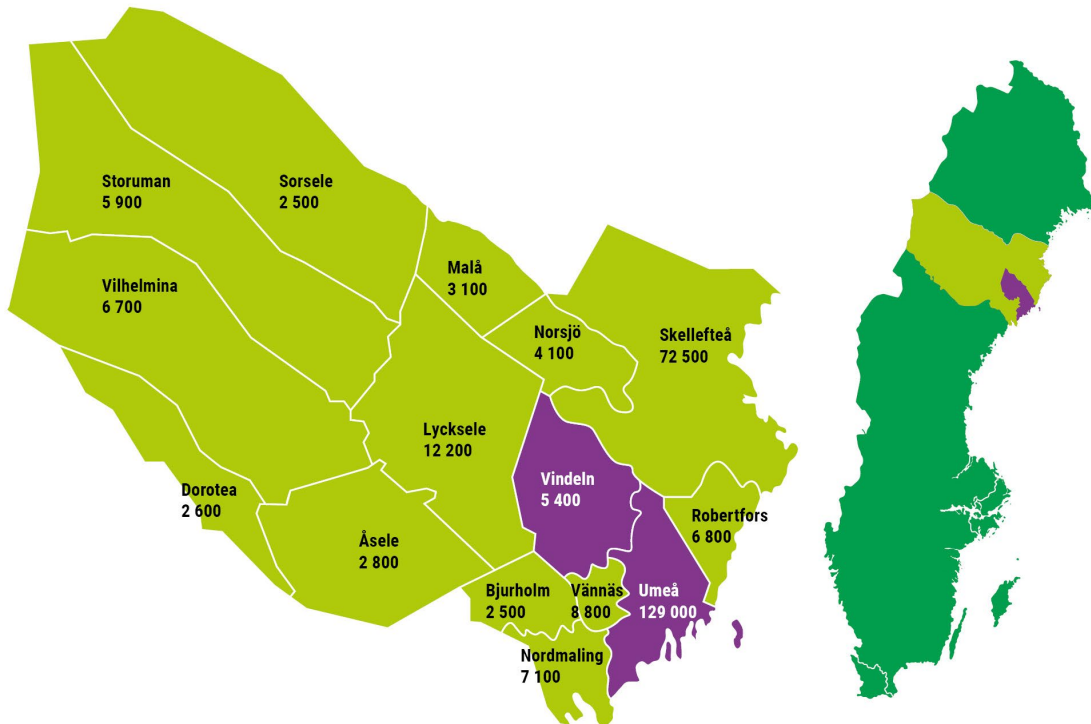
Återbruk från återvinningscentralerna inom Vakins verksamhetsområde är inte i dagsläget upplagt för att maximera genomströmning eller vinst av återbrukade produkter då det inte är målet med varken Returbutiken eller Fritidsbanken. Vakin har dock målet, som även finns i kommunens avfallsplan, att öka mängden återbrukat material av det som kommer in till återvinningscentralerna.

Däremot visar både Returbutiken och Fritidsbankens verksamheter att det finns stor potential att utveckla återbruksverksamheten på återvinningscentralerna. Det skulle kunna ske genom etablering av små och medelstora företag inom området, där Vakin eftersorterar avfallet som sedan kan säljas vidare av andra aktörer.

3. Nulägesanalys

a. *Geografisk täckning av avfallstjänsterna*

Till ytan är Västerbotten 55 432 km² stort och består av totalt 15 kommuner med ungefär 272 000 invånare. Vakins verksamhet inom Umeå och Vindelns kommuner. Den totala befolkningmängden i dessa två kommuner är 134 400 invånare. Umeå kommun har 129 000 invånare och är den till folkmängd största kommunen i Västerbotten.

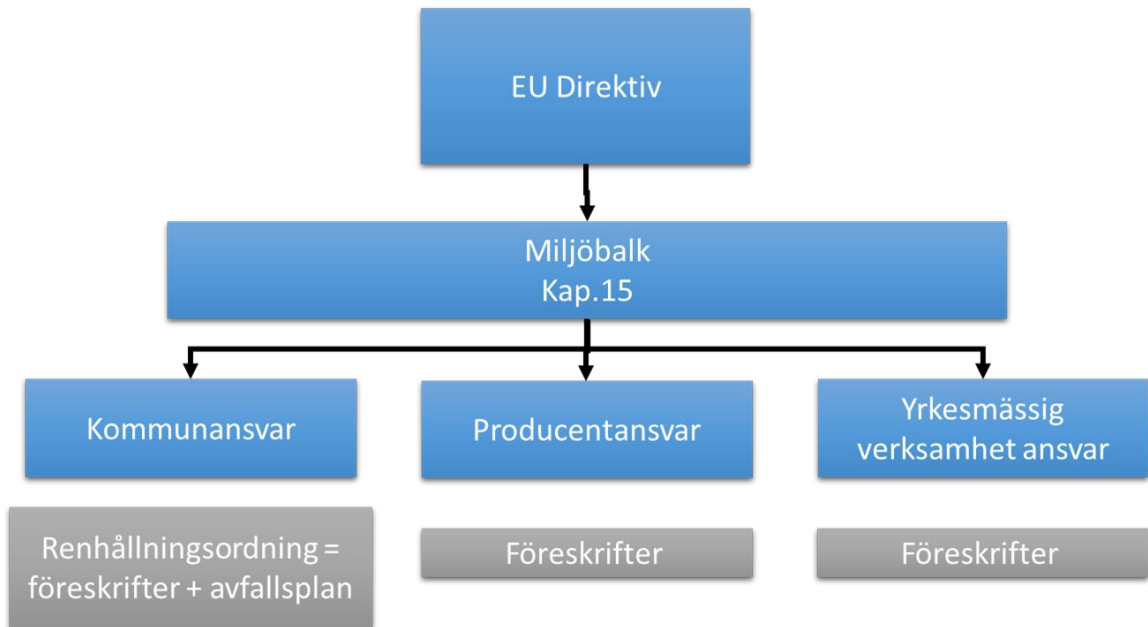

Figur 1. Karta över Västerbotten med kommunnamn och befolkningmängd. Vakins verksamhetsområde är markerat i lila (Umeå och Vindelns kommuner)

b. *Relevant lagstiftning och regelverk*

Avfallshantering regleras huvudsakligen av Miljöbalken (1998:808) kapitel 15 Avfall samt EU-direktiv om avfall. Genom Miljöbalken specificeras producentansvar (12 §), kommunens ansvar (20 §) samt yrkesmässig verksamhet ansvar (30 §).

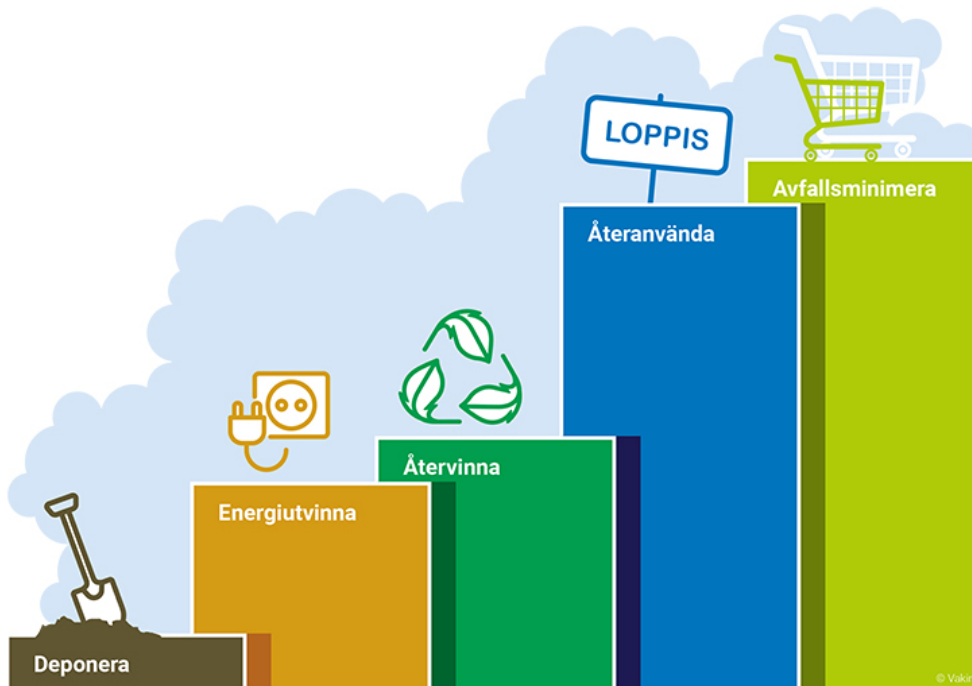

Figur 2. Schematisk bild över lagstiftning och regelverk kring avfallshantering i Sverige. Regeringen eller den myndighet eller kommun som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter.

Att förebygga uppkomsten av avfall är det översta steget i avfallshierarkin och det är prioriterat i både den europeiska och i den svenska lagstiftningen.

Avfallshierarkins prioriteringsordning är:

- Förebyggande av avfall
- Återanvändning
- Materialåtervinning och biologisk återvinning
- Annan återvinning, till exempel energiåtervinning
- Bortskaffande av avfall, till exempel deponering

Figur 3. EU-direktiv om avfall baseras på avfallshierarkin.

Kommunens ansvar

Varje kommun ansvarar för att hushållsavfall inom kommunen transporteras och återvinns eller bortskaffas. Med hushållsavfall avses avfall som kommer från hushåll och jämförbart avfall från annan verksamhet som exempelvis restauranger, butiker och kontor.

Varje kommun ska enligt lagen ha en renhållningsordning som består av en avfallsplan och föreskrifter för avfallshantering. Kommuner kan samarbeta och utarbeta gemensamma regionala avfallsplaner.

Kommunerna arbetar allt mer med att främja förebyggande och återanvändning av avfall. Förberedelse för återanvändning av hushållsavfall är en del av det kommunala ansvaret. Kommunerna har även skyldighet att informera om hantering av avfall och om innehållet i avfallsplanerna.

Producentansvar

Producenterna ansvarar för att samla in och ta hand om uttjänta produkter, oftast görs detta genom så kallade materialbolag. Det innebär att det ska finnas lämpliga insamlingsystem och behandlingsmetoder för återvinning. Sverige har producentansvar för:

- returpapper
- förpackningar
- elektriskt och elektroniskt avfall
- däck
- bilar
- batterier
- läkemedel

Yrkesmässiga verksamheters ansvar

Yrkesmässiga verksamhetsutövare ansvarar själv för omhändertagandet av det avfall som inte är hushållsavfall eller omfattas av producentansvar. Detta ansvar innebär att avfallet ska lämnas till någon som har tillstånd eller har gjort den anmälan som krävs för hanteringen.

Till skillnad från avfall har återbruk ingen tydlig reglering i till exempel Miljöbalken.

Branchorganisationen Avfall Sverige har tagit fram en rapport där de juridiska förutsättningarna för återanvändning presenteras och diskuteras (bilaga 2.1).

Sammanfattningsvis säger rapporten att:

- Det finns inte något legalt hinder mot att kommunen eftersorterar ut produkter från avfall som är lämpliga för återbruk. Kommunen behöver inte ha tillstånd från den som avlämnat avfallet eftersom kommunen äger avfallet när det väl avlämnats.
  - Avfallsavgifter kan användas till förberedelse för återbruk.
  - Om en kommun vill sälja återbruksprodukter som en näringsverksamhet måste det vara utan vinstsyfte och gå ut på att produkten kommer till återanvändning i enlighet med avfallshierarkin. Kommunen kan själv återförsälja återbruksprodukter som har eftersorterats från avfall. Detta är en tillåten offentlig säljverksamhet.
  - Om kommunen vill återförsälja återbruksprodukter som *inte* varit avfall och eftersorterats måste detta analyseras av den enskilda kommunen mot regelverket för offentlig säljverksamhet. Det kan finnas ett utrymme för sådan verksamhet inom kommunens så kallade anknytningskompetens (det betyder att verksamhet som annars skulle vara otillåten kan vara tillåten eftersom den har en sådan anknytning till befintlig och erkänd kommunal verksamhet, att det skulle te sig opraktiskt eller verklighetsfrämmande att inte tillåta den).
- c. *Typ av insamling (hämtning från fastigheter kontra insamlingsplatser) och befintlig sortering (vilken typ av avfall samlas in separat)*
- Sorteringen av avfallet ska ske där avfallet uppstår. Det är grunden i det svenska systemet och har varit det under många år. Därför sker insamling och sortering av många olika materialströmmar både hos privatpersoner och företag. Insamlingsmetoden beror på avfallstypen och vem som enligt lagstiftning har utpekat ansvar (se tidigare avsnitt om Relevant lagstiftning och regelverk).

Hushållsavfall (Kommunens ansvar)

Avfallshämtning sker vid varje fastighet. Matavfall och restavfall samlas in i separata tunnor. För restavfall, den gröna tunnan, finns olika storlekar som fastighetsägaren kan välja beroende på om fastigheten är en villa eller flerbostadshus. Matavfallet samlas in i bruna tunnor alla är lika stora. Avfallet hämtas samtidigt med en två-facks sopbil som håller matavfallet separerat från restavfallet. Fastighetsägaren kan även beställa hämtning av grovavfall vid sin fastighet mot en avgift, men de flestfastighetsägarna väljer att lämna det själv på återvinningscentralen.

Bild 1. Matavfall och restavfall hämtas vid samma tillfälle, men matavfallet och restavfallet hålls separat i olika fack i sopbilen.

Avfall omfattat av producentansvar

Insamling och hantering görs oftast genom så kallade materialbolag. Insamling av till exempel tidningar och förpackningar (metall, glas, plast och kartong) sker vanligtvis via samlingsplatser (återvinningsstationer). Det förekommer i större städer som till exempel i Umeå att flerbostadshus har fastighetsnära insamling av förpackningar. Övriga samlingslösningar är till exempel via butik (läkemedel, elektriskt och elektroniskt avfall och däck) och i samarbete med återvinningscentraler (elektriskt och elektroniskt avfall).

Avfall från yrkesmässig verksamhet

Yrkesmässiga verksamheter är skyldiga att lämna sitt avfall till någon som har tillstånd att ta emot det eller har gjort den anmälan som krävs för hantering av avfall. Inom Vakins verksamhetsområde sker detta både via kommersiella aktörer och via Vakins återvinningscentral i Vindeln.

d. *Avfallshanteringsmetoder (deponi, förbränning, export...)*

Inom Vakins verksamhetsområde användas fem typer av avfallsbehandling:

- Förberedelse för återanvändning
- Materialåtervinning
- Biologisk återvinning
- Energiåtervinning
- Deponering

Farligt avfall kan behandlas med någon eller flera av dessa metoder, beroende på avfallens egenskaper. Avfall som kan innehålla farliga ämnen ska inte återvinnas utan fasa ut ur kretsloppet.

Materialåtervinning

Det innebär att avfallet blir en resurs och kommer till nytta som ersättning för annat material. Det sparar både energi och råvaruresurser och minskar därmed miljöpåverkan. Materialåtervinning sker i två led, via producentansvar och kommunansvar. Materialåtervinning av produkter som omfattas av producentansvar ordnas och bekostas av producenterna. Som exempel: för tidningar och förpackningar finns förpacknings- och tidnings insamlingen (FTI) som bekostas av en avgift som producenterna betalar för varje förpackning de producerar. FTI ansvarar för både insamling och återvinning. FTI ägs av fem materialbolag; Metallkretsen, Svensk Plaståtervinning, Pressretur, Returkartong och Svensk Glasåtervinning.

Materialåtervinning av avfall som inte faller under producentansvar är kommunens ansvar. Detta handlar om olika fraktioner av avfall som lämnas av hushållen på återvinningscentralerna. Inom Vakins verksamhetsområde ansvarar Vakin för driften av återvinningscentralerna och sortering av avfallet i olika fraktioner. Vakin betalar olika entreprenörer för materialåtervinning av dessa avfallsfraktioner. Undantaget är metall och wellpapp som Vakin får betalt för.

Biologisk återvinning

Matavfallet från hushållen transporteras till Skellefteå kommuns biogasanläggning (Tuvan) för rötning. Även detta är avgiftsbelagt. Genom rötningen produceras biogas till fordonsbränsle samt en rötrest till jordförbättringsmedel. I och med detta minskar utsläppen av koldioxid och näringsämnen som fosfor kan återföras till marken.

Energiåtervinning

Restavfall från hushållen samt vissa fraktioner av grovavfall från återvinningscentralerna transporteras till Umeå Energi (ett kommunalt bolag) för förbränning. Detta är avgiftsbelagt och Vakin betalar Umeå Energi för att de ska ta emot avfallet. Umeå Energi bränner avfallet och producerar fjärrvärme, fjärrkyla och el till stadsdelar i Umeå.

Deponering

Att deponera avfall betyder att det läggs på en soptipp för slutförvaring. Deponering utgör idag mindre än 1% av avfallsflödet i Sverige. Det som samlas in och skickas till deponering från Vakins återvinningscentraler är framförallt gips och isolering. Det är Däva DAC (Däva deponi och avfallscenter i Umeå AB) ett kommunal ägt bolag som är aktör för deponering och omhändertagande av deponirester i Umeå kommun med omnejd.

e. *Återvinning: Befintliga återvinnings- och matavfallsanläggningar inom Vakins verksamhetsområde.*

I Umeå och Vindelns kommuner finns sammanlagt åtta återvinningscentraler (en i Vindelns kommun och sju i Umeå kommun) som drivs av Vakin. I hela Västerbotten finns totalt 34 återvinningscentraler.

Enligt FTI (Förpacknings- och tidningsinsamlingen) finns det 62 återvinningsstationer i Umeå kommun och 6 i Vindelns kommun. Nedan finns listan med alla kommunerna i Västerbotten och antalet återvinningsstationer, som den ser ut i dagsläget:

Bjurholm: 5
Dorotea: 8
Lycksele: 22
Malå: 5
Nordmaling: 8
Norsjö: 5
Robertsfors: 6
Skellefteå: 36
Sorsele: 6
Storuman: 13
Umeå: 62
Vilhelmina: 9
Vindelns: 1
Vännäs: 9
Åsele: 4

Umeå Energi tar emot restavfall från Umeå kommun, Vindelns kommun och Skellefteå kommun via samarbetet med Vakin, men även från hela regionen. Detta eftersom Umeå Energi har Norrlands största kraftvärmeverk baserat på fasta bränslen.

Skellefteå kommuns biogasanläggning Tuvan är den enda biogasanläggningen i Västerbotten som tar emot matavfall. Hit kommer i dagsläget matavfall från Skellefteå och Umeå kommun. Under våren 2020 kommer fler kommuner att tillkomma så som Vindelns kommun och Vakins samverkanskommuner Bjurholm, Nordmaling, Robertsfors och Vännäs som också börjar samla in sitt matavfall under 2020.

Dåva DAC (Dåva deponi och avfallscenter i Umeå AB) som nämnts ovan, är aktör för deponering och omhändertagande av deponirester i Umeå kommun med omnejd. Dåva DAC tar hand om många olika typer av avfall, både icke-farligt och farligt. Några exempel är avfalls- och bioaskor, förorenad jord, olika restprodukter från industrin, deponirest från hushåll och verksamheter, asbest och sulfidjord. Avfallet som kommer in till Dåva DAC sorteras och det som går att återvinnas såsom metaller utvinns ur askorna från förbränningen.

f. *Återbruk: återbrukscentraler och aktörer i regionen*

Det finns många olika inflöden av återbrukade produkter till återbruksmarknaden. Skillnaden mellan dessa är viktig ur både ett juridiskt och praktiskt perspektiv och viktigt att beakta i diskussioner och beskrivningar av återbruk.

De tre huvudinflödena av återbruksprodukter till återbruksmarknaden är via eftersortering av avfall på återvinningscentralerna, bortskänkning av begagnade produkter och inköp av begagnade produkter. Återbruk av det som inlämnats som avfall till återvinningscentralerna är direkt kopplat till kommunen via lagstiftning om avfallshantering, men återbruk av bortskänkta eller inköpta produkter kan finnas inom kommunala, välgörenhets eller kommersiella verksamheter.

Inom Vakins verksamhet finns återbrukshus vid de två största återvinningscentralerna för inlämning av produkter till återbruk. Det som lämnas på återbrukshuset räknas som eftersorterat avfall. I dagsläget sker ingen direkt eftersortering av avfall som är lämnat i avfallscontainrarna på återvinningscentralerna även om detta juridiskt är möjligt. Inom Umeå kommun lämnas återbruksprodukter från återvinningscentralernas återbrukshus till Returbutiken, som i viss mån lämnar sport- och fritidsutrustning vidare till Fritidsbanken i Umeå, dessa verksamheter beskrivs nedan.

Returbutiken återbruksverksamhet som ingår i Viva Arbetsmarknad, Umeå kommuns största arbetsmarknadsprogram. Returbutiken säljer återbruksprodukter som samlas in från privatpersoner via Vakins återbrukshus på återvinningscentralerna men även direkt från privatpersoner, kommunen, privata företag samt polisens hittegodsavdelning. Returbutiken säljer återbruksprodukter men huvudsyftet med den är att ge meningsfull arbetsträning till deltagare som står långt ifrån arbetsmarknaden. Returbutiken förväntas inte bära sina egna kostnader och vara ekonomiskt hållbar genom försäljning av återbrukade produkter. Försäljningen omfattar cirka 1500 till 2000 artiklar per dag till ett värde av 6 miljoner SEK årligen. Mer information om Returbutiken finns i Bilaga 3.

Fritidsbanken i Umeå är en ideell verksamhet för gratis utlåning av begagnad sport- och fritidsutrustning som skänkts av privatpersoner, företag och organisationer. Även det som samlas in på återvinningscentralerna ska kunna levereras till Fritidsbanken. På Fritidsbanken kan man låna och testa utrustning innan köp, vilket minskar felköp och överkonsumtion. Besökande till Umeå kan låna utrustning under sin vistelse, för att idrotta eller besöka naturområden. Fritidsbanken tar även emot trasig utrustning som lagas eller används till reservdelar. Det finns också parasportutrustning att låna i begränsad mängd. Fritidsbanken i Umeå är en etablerad verksamhet med en butiklokal på 300m², med 8000 utlåningsbara artiklar och nästan 43 000 utlånade artiklar under 2019. Mer information om Fritidsbanken finns i Bilaga 1.

- g. *Befintlig informell sektor/second-hand aktörer*
Bortskänkta artiklar och inköpta artiklar är också en del av återbruket. Därmed är återbruksmarknaden mycket större än det som lämnas för återanvändning på återvinningscentralen. De stora strömmarna för återbruk sker via internt på olika internetsidor som till exempel Blocket, Tradera, stads och lokala nät samt Facebook grupper av olika slag. Det finns också flera stora aktörer som har butiker för försäljning av second hand produkter inom både välgörenhet (Myrorna, PMU, Röda korset) och med kommersiellt syfte (ReBuy, Pryn 1900).
- h. *Kampanjer/material för att öka medvetenheten och beteendeförändringar för avfallsminskning hos invånarna.*
Det finns många både nationella och lokala kampanjer som har till syfte att öka medvetenheten

för att få till ett förändrat konsumtionsmönster hos invånarna. Nedan presenteras ett litet axplock av dessa kampanjer.

Miljönären

Branschorganisationen Avfall Sverige har tagit fram en nationell kampanj "Miljönären" för att lyfta frågan om förebyggande av avfall och en hållbar konsumtion. Budskapet är att det är smart att laga, låna och återanvända. Kampanjen genomförs tillsammans med medlemmarna, där Vakin är en av dem, vilket ger en god spridning både nationellt och lokalt.

Verksamheter kan ansöka om att bli märkta som 'Miljönär Vänlig' för sitt arbete med att möjliggöra för allmänheten att laga, låna och återanvända sina prylar istället för att köpa nytt. De som kan även marknadsföra sig med märkningen och alla verksamheter lyfts via en gemensam marknadsföringskampanj. Sajten www.miljonar.se visar en Sverigekarta över hållbara verksamheter. I Umeåregion finns 55st Miljönär vänliga verksamheter. Målet är att öka kunskapen och intresset för frågan, att minska mängden avfall och göra hållbar konsumtion till en god vana. Målet är också att alla ska ta ett första steg mot en beteendeförändring. Det kan innebära att lämna till eller köpa second hand, att planera matinköpen för att minska matavfallet eller att helt enkelt äta upp maten. Kampanjen har vunnit 2018 internationellt erkännande genom ISWA Communication Award.

SEE hållbarhetsvecka

Arrangemanget SEE hållbarhetsvecka är ett årligen återkommande arrangemang som hålls under en vecka i september (vecka 38). SEE är en förkortning för Social, Ekonomisk och Ekologisk hållbar utveckling. Syftet är att lyfta fram kreativa, livskraftiga och goda exempel på social, ekonomisk, ekologisk hållbar utveckling. Projektet SEE hållbarhetsvecka har anordnats sedan 2009. De första två åren låg fokus på hållbar utveckling i Umeå. Tredje året 2011 vidgades området till hela Västerbottens län. Från och med 2014 hålls SEE-veckan även i Norrbotten. SEE är ett projekt i samarbete mellan Länsstyrelsen i Västerbotten, Västerbottens läns landsting, Region Västerbotten, Umeå universitet, Umeå kommun, Visit Umeå och Nolia AB

Slow fashion, Europa minskar avfallet och Textilsmart

Under 2019 har miljöpåverkan och konsumtionsmönster kring textilier varit i fokus. Avfall Sverige har lyft begreppet slow fashion genom att samarbeta med Johanna Nilsson som är influencer inom hållbart mode under året. Slow fashion innebär att värdesätta kläder på ett helt annat sätt än som det görs idag, där kläder sys billigt i stora volymer och fraktas långt. Istället behöver beteendemönster ändras för att kläder ska ha ett högre värde. Kläder behöver tillverkas av hållbarare material och det behöver finnas en vilja att laga, sy om, låna och köpa second hand istället för att köpa nytt och sedan kassera kläder som blivit gammalt eller omodernt. Även i Umeå har det arrangerats aktiviteter kring slow fashion. Röda korset anordnade "The Slow Fashion Explosion" gala i september 2019 som uppmuntrade till att köpa second hand kläder.

Den årliga Kampanjen "Europa minskar avfallet" är ett EU-projekt som pågått i hela EU under sista veckan i november sedan 2009. Syftet med kampanjen är att inom olika områden förebygga att avfall överhuvudtaget uppkommer och att minska halterna av farliga ämnen i avfallet. Avfall Sverige, som är nationell samordnare för kampanjen, har fokuserat på textilåtervinning i år. De uppmanade alla sina medlemskommuner att lyfta egna kampanjer och idéer kring ämnet och fick in 33 bidrag.

Även Naturvårdsverket bidrog till "Europa minskar avfallet veckan" genom informationskampanjen "Textilsmart" som de arbetat med under året. Kampanjen "Textilsmart" går ut på att öka konsumenters kunskap om varför dagens textilkonsumtion inte är hållbar och ge tips på bättre val. Kampanjen genomförs av Naturvårdsverket, Konsumentverket och Kemikalieinspektionen.

i. *Offentlig upphandling som främjar cirkulär ekonomi/återanvändning*

Upphandlande myndighet har stor möjlighet att ställa långtgående krav på vad som ska upphandlas. Bland dessa krav finns kriterier för hållbarhet samt miljömål och miljöaspekter. Genom att ställa krav i upphandlingar kan både cirkulär ekonomi och återbruk främjas genom att kräva att exempelvis varor till viss del produceras av återvunnet material, att de är återvinningsbara, styra att transporter till viss del sker med förnyelsebara drivmedel, krav på sortering av material i olika fraktioner som bidrar till att göra materialåtervinning möjlig till exempel vid rivningar, ombyggnationer och nybyggnationer.

För att främja cirkulär ekonomi finns i Umeå kommuns upphandlingspolicy fastslaget att för att främja hållbarhetsperspektiv vid upphandling och inköp ska ekonomisk, social och ekologisk hänsyn vara ledande. Med detta menas att föremålet för upphandlingen ska kopplas till kommunens mål som formulerats i övergripande strategier och budget samt andra styrande dokument. Vidare ska livscykelperspektivet vara grundläggande vid beräkning av kostnadseffektivitet. Kommunen har möjlighet att därmed genom att ställa krav vid sina upphandlingar och inköp bidra till en bättre miljö och ett hållbart samhälle. Kommunen har specificerat att detta ska ingå som en naturlig del i varje upphandling.

j. *Utbildningsprogram (som involverar skolor/universitet)*

Vakin har en aktiv roll i kompetenshöjande utbildningsprogram både inom grundskolan och på Universitetet.

Vakins skolinformation och studiebesök

Att fånga barns intresse för frågor kring vatten, avlopp, avfall och återvinning är nödvändigt eftersom vi behöver arbeta tillsammans med våra invånare för en hållbar livsmiljö idag och i framtiden. Vakin vill fördjupa skolans undervisning kring hållbar utveckling och långsiktigt öka allmänhetens kunskap om vatten- och avfallshantering ur ett miljö- och konsumtionsperspektiv. Vakin har under 11 års tid arbetat aktivt med skolinformation till alla elever i årskurs 4 (10 åringar) i Umeå och Vindelns kommuner. Barn mellan 10–12 år är gamla nog att förstå större sammanhang, samtidigt är de unga nog att föra det de lärt sig vidare till sina föräldrar och höjer därmed förhoppningsvis kunskapsnivån för hela hushållet.

Vakin samarbetar med Naturskolan i Umeå för att genomföra skolinformationen. Naturskolan startades 1991 som en resurs för skolan och förskolan i arbetet med utomhuspedagogik. Hållbar utveckling är en naturlig del av deras arbete.

Pedagogerna från Naturskolan besöker skolorna och håller i två lektioner för Vakins räkning. Den första lektionen handlar om avfall och återvinning och den andra om vatten och avlopp. Målet är att alla elever som går i årskurs fyra ska få ta del av den och fördjupa skolans undervisning om vatten- och avfallshantering ur ett miljö- och konsumtionsperspektiv. Under förra omgången

2018/2019 träffade Naturskolan 1396 av totalt 1445 elever, vilket är 96% av eleverna i Umeå och 79 av totalt 79 elever, alltså 100% i Vindelns kommun.

Naturskolan uppmuntrar även alla lärare och elever som de träffar genom skolinformationen att komma på studiebesök till Vakins. Eleverna erbjuds besök antingen på återvinningscentralen eller på reningsverket eftersom Vakins ansvarar över vatten och avlopp samt avfall och återvinning i Umeå och Vindelns kommuner. Vakins erbjuder buss till skolorna som ligger långt borta från anläggningarna för att uppmuntra och underlätta besöken.

Samarbete med Umeå Universitet

Vakins arbetar även med olika program på Umeå universitetet. Under 2019 hade Vakins och Restauranghögskolan ett samarbete kallat Rädda maten. Vakins höll ett föredrag om matsvinnet för studenterna som sedan tog fram idéer till idékort för att ge tips på vad man kan göra av olika råvaror för att minska matsvinnet. Rädda maten var också, under vårterminen, en tävling för skolklasser, i Umeå och Vindelns kommuner. Tävlingen innebar att eleverna skickade in deras egna idéer på hur man kan minska matsvinnet och rädda maten. Finalen för Rädda maten tävlingen och idékortet från Restauranghögskolan presenterades under Umeå Smakfestival som är ett stort event i Umeå som lockar många besökare.

Vakins tar även emot studiebesök från olika program på Umeå Universitet och andra utbildningar med direkt koppling till Vakins verksamhet.

Övriga utbildningsprogram

Vakins genomför regelbundet kundträffar med fastighetsägare i Umeå och Vindelns kommuner. Där lämnas aktuell information och kunskap inom områdena avfall och återvinning samt cirkulär ekonomi. Fastighetsägarna tar i sin tur vidare informationen till de boende i fastigheterna, vilket gör det möjligt att även nå en stor grupp sekundärt.

Årligen anordnas seminariet Aktuell Avfallspolitik som är en träffpunkt för politiker och tjänstepersoner i Norrbotten och Västerbotten samt konsulter och entreprenörer inom avfallsområdet. Syftet med seminariet är att informera och diskutera aktuella frågor inom avfallsområdet. Det är ungefär 100 deltagare som brukar vara med under denna dag.

k. *Befintliga projekt / initiativ som främjar cirkulär ekonomi / avfallsminskning eller bidrar till positiva beteendeförändring kring minskning av avfall både i kommunen – och i hushållen (framgångsfaktorer)*

Beteendeförändringar som syftar till en hållbar livsstil med minskade avfallsmängder och en mer cirkulär ekonomi är ett långsiktigt projekt som bäst nås med aktiviteter på bred front. Vakins arbetar aktivt med beteendeförändringar kring avfallsminskning, återvinning och återbruk hos invånarna.

Den koldioxidsnäla platsen

Ett projekt som varit en del av Umeås klimatarbete är "Den koldioxidsnäla platsen". Projektet har pågått under tre års tid mellan 2016 - 2019 och är ett samarbete mellan Umeå kommun och Umeå universitet med stöd av Europeiska regionala utvecklingsfonden, Umeå kommun, Umeå universitet, Region Västerbotten, Umeå energi och Upab.

Projektet "Den koldioxidsnäla platsen" har testat och utvecklat metoder för att främja hållbar konsumtion och öka kunskapen om konsumtionens klimatpåverkan. I samverkan med systemprojektet Sharing City Umeå, där Vakin medverkar, har projektet arbetat för att främja delningsekonomin och utveckla delningstjänster i Umeå. Delningsekonominns möjligheter och risker testas och utvärderas. Delningstjänsterna ska förhoppningsvis bidra till en minskad energi- och klimatpåverkan och en hållbar utveckling men också till att främja en social hållbar utveckling i staden.

Sharing City Umeå

Projektet Sharing City Umeå vill att fler Umeabor ska känna tillit att dela, låna, hyra och gemensamt skapa mervärden för en hållbar utveckling. Sharing city Umeå är i sin tur en del av programmet Sharing Cities Sweden. Det är ett nytt nationellt program för delande städer och ska utveckla världsledande testbäddar för delningsekonomi i fyra svenska städer: Umeå, Stockholm, Göteborg och Malmö. Delningstjänsterna som tas fram ska vara innovativa och bidra till ett stort utbud av olika tjänster. Programmet löper från augusti 2018 till augusti 2021 och projektkoordinator för Sharing City Umeå är Umeå kommun.

Vakins del i projektet Sharing City Umeå är att skapa en fysisk mötesplats för både lärande och möten, där kunskap om avfalls- och vattenfrågor förmedlas genom upplevelser i ett flexibelt och mobilt showroom. Genom detta hoppas Vakin kunna sprida kunskap och få till beteendeförändringar inom avfallshantering och vattenanvändning. De som tar del av materialet i Showroomet ska inspireras till egna initiativ för en mer hållbar livsmiljö. Tanken är att rusta en buss eller mobil enhet med olika innovativa, interaktiva och digitala upplevelser som kan fungera som en mobil utställning inom Umeå och Vindelns kommuner.

Som redan nämnts har Vakin ett etablerat nätverk med skolinformation till alla mellanstadieelever i framförallt årskurs 4 (10 åringar) i Umeå och Vindelns kommuner. Vakins utgångspunkt i projektet är därför att bygga vidare från denna plattform. Genom att använda skolorna i området som samlingspunkter kan Vakin förhoppningsvis nå till ett stort antal hushåll och i längden påverka till en mer hållbar livsmiljö. Ett möjligt upplägg är att den mobila enheten med utställningen besöker skolor under veckan för att sedan vara tillgänglig på till exempel ett torg i stan under helgen. På så sätt kan man använda barnen som draghjälp att nå övriga i hushållen.

Projekt Tomtebo strand

Tomtebo Strand är ett nytt bostadsområde som växer fram mellan Tomtebo och universitetsområdet i Umeå. Kommunens målsättning är att de många aktörerna som är inblandade i projektet tillsammans ska utforma ett område som ligger i framkant vad gäller stadsutveckling samt social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Tomtebo strand kommer att vara ett av Umeås största bostadsprojekt och är till ytan jämförbart med centrala Umeå. Området ligger nära stora arbetsplatser som NUS och Universitetet och rekreationsområdet vid Nydalasjön.

Vakin har tagit en aktiv roll i projektet för att medverka till en förbättrad stadsutvecklingsprocess gällande frågor inom avfallsområdet samt inom vatten- och avlopp. Inom avfallsområdet är fokus på att det ska "vara lätt att göra rätt" med avfallet och de boende ska kunna komma högre upp i avfallstrappan.

I. *Huvudsakliga utmaningar (övervinna hinder).*

Regeringen har tillsatt en utredning under 2016 (SOU 2017:22) med uppdraget att utreda och föreslå styrmedel för att förebygga uppkomsten av avfall i syfte att främja en cirkulär ekonomi. Utredningen sammanfattar att det finns en stor verktygslåda för att redan i dag utveckla cirkulära affärsmodeller som i många fall har förutsättningar att vara mer konkurrenskraftiga än de traditionella. Men det finns samtidigt många hinder för omställningen mot en cirkulär ekonomi. Lagar och regelverk, institutioner, skatter och subventioner, vanor och tankemönster har formats under lång tid i den linjära ekonomin. Omställningen kommer också att ta lång tid, kräva stegvis omprövning och många förändringar.

Ovanstående speglar väl de lokala erfarenheterna inom återbrukssektorn. Förändringar av beteendemönster kring konsumtion är ett viktigt område. Erfarenhet från återbruksverksamheter i Umeå visar att många är villiga att lämna produkter till återbruk men färre vill köpa och värdesättningen av återbrukade produkter är låg. Prisrelationerna är avgörande, det är i många fall dyrare att reparera en produkt än att köpa nytt och skillnaden mellan prissättning på återbrukade produkter och nya är för små.

Att skala upp återbruksflödena från återvinningscentralerna inom Vakins område hindras av de nuvarande driftsformerna. Det som samlas in via återbrukshusen på återvinningscentralerna säljs via Returbutiken i Umeå. Denna verksamhet är en del i Viva arbetsmarknadsprogram och har därför inte målsättningen att maximera försäljning av återbrukade produkter utan är till för att deltagare i arbetsmarknadsprogrammet ska ha värdefulla arbetsuppgifter.

Utmaningen blir därför att antingen ändra driftsformen för Returbutiken så att fokus ligger på försäljning och ökad genomströmning av återbrukade produkter eller att släppa in och uppmuntra andra aktörer att etablera sig. Detta väcker frågor om konkurrens kring inlämnade återbruksprodukter samt säljverksamhet inom kommunalägda verksamheter.

4. Intressenter inom cirkulär ekonomi (deltar på olika nivåer i insamling, sortering, avfallshantering, återvinning och återanvändning)

I regionen finns olika intressenter kopplade till olika delar inom återbruk och cirkulär ekonomi.

a. Offentlig sektor (regional och kommunal nivå)

Vakin, Länsstyrelsen i Västerbotten, Region Västerbotten, Umeå kommun, Vindelns kommun Viva arbetsmarknad, Umeå universitet, Coompanion samt kommunala bolag: Umeå Energi, Deponi och Avfallscenter i Umeå AB (Dåva DAC) och Bostaden UPAB (Umeå parkerings AB)

b. Privat sektor (avfallshanteringsföretag, industri etc.)

Aktörer inom både insamlings- och behandlingsanläggningar är Allmiljö, Ragn-Sells, Suez och Stena. Kommersiella aktörer inom återbruk är till exempel Pryl 1900, ReBuy, Blocket, Tradera.

- c. Ideella företag och sociala företag
Fritidsbanken i Umeå, Företagarna i Västerbotten, Naturskyddsföreningen, återbruk inom välgörenhet till exempel Myrorna, PMU och Röda korset.
- d. Informell sektor
Köp och sälj grupper på Facebook, olika typer av loppisar anordnade av privatpersoner eller organisationer.

5. Datainsamling

Nedan följer siffror för avfallsmängder nationellt, regionalt och lokalt.

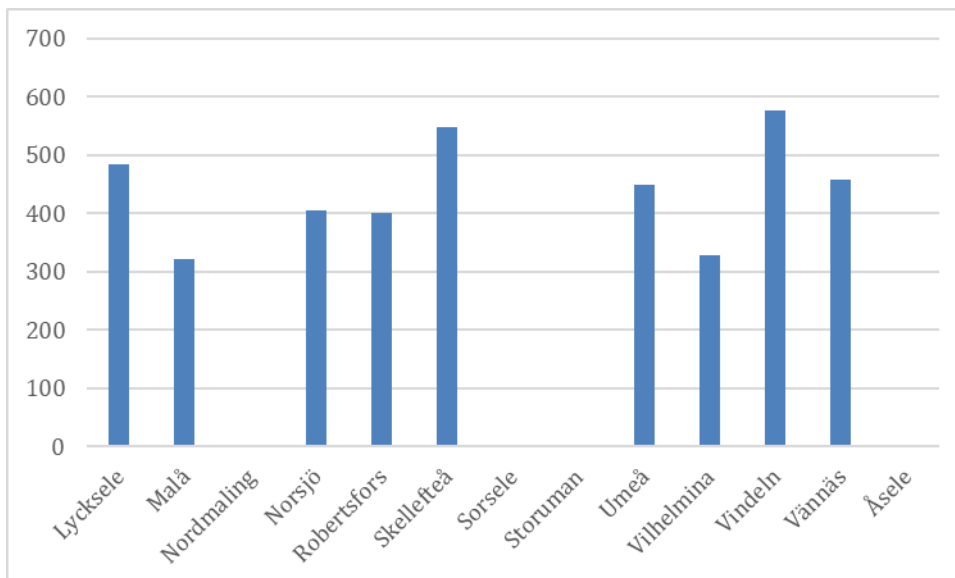
a. *Avfallsmängder från hushåll*

I Sverige samlades 4 771 450 ton hushållsavfall in under 2018 vilket blir 466 kg per person. Av detta är 389 810 ton eller 38 kg per person matavfall. Alla kommuner i Sverige har inte infört insamling av matavfall. I Västerbotten kommer Vindelns, Bjurholms, Robertsfors, Vännäs och Nordmalings kommun börja samla in matavfall under våren 2020 tillsammans med Vakin som samarbetar med Bjurholms, Robertsfors, Vännäs och Nordmalings kommuner. I Umeå kommun sorterar 86% av hushållen ut sitt matavfall men från och med våren 2020 förväntas alla hushåll sortera ut sitt matavfall i kommunen.

Avfall	Ton	Kg/person
Hushållsavfall	4 771 450	466
varav matavfall	389 810	38

Tabell 1. Insamlad mängd hushållsavfall i Sverige under 2018 (Avfall Sverige)

Genomsnittet i Västerbotten är 441 kg/person med en stor variation på 255 kg/person mellan kommunerna, från 321 kg/person i Malå till 576 kg/person i Vindelns. Uppgifter för kommuner i Västerbotten visas i figur 4.

Figur 4. Den totala mängden insamlat hushållsavfall inklusive trädgårdsavfall räknat i kg/person i Västerbotten, 2018

b. Uppgifter om avfallsmängder inom olika insamlingssystem för hela landet.

Utöver hushållsavfall som redovisats ovan under punkt 4a, samlas även avfall in inom producentansvar. En huvudaktör inom insamling av förpackningar är FTI (Förpacknings- och tidningsinsamlingen) i Sverige. De har återvinningsstationer och fastighetsnära insamling där förpackningarna och tidningarna samlas in. Fastighetsnära insamling betyder att kunderna sorterar sitt avfall där de bor, i ett gemensamt utrymme eller i ett eget kärl vid huset vilket är vanligt för flerbostadshus i större städer.

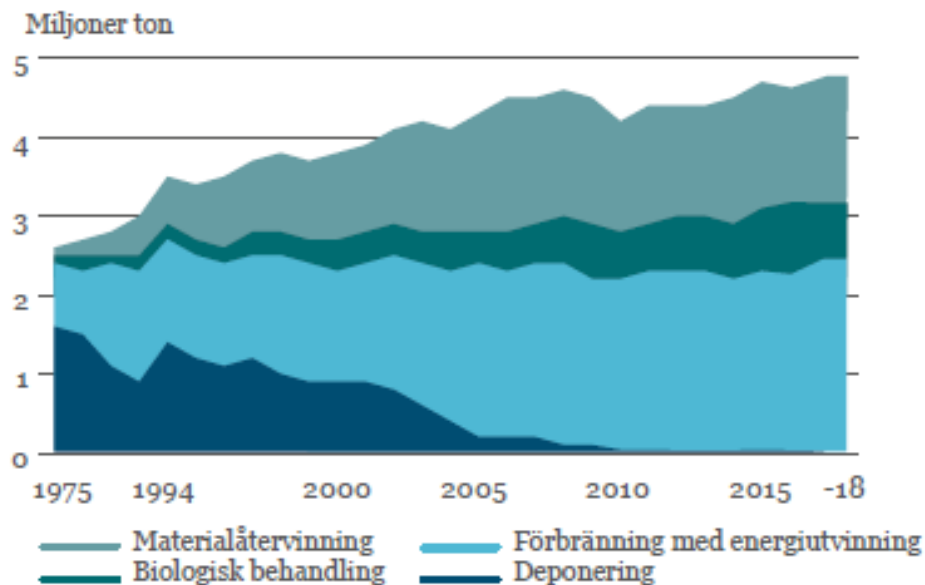
Förpackningar av: (kg per person)	Glas	Papper	Plast	Metall	Tidningar
Sverige	22	14	8	2	19
Bjurholm	21	20	14	2	25
Dorotea	30	20	10	3	27
Lycksele	16	21	7	1	25
Malå	11	10	7	1	25
Nordmaling	22	17	9	1	25
Norsjö	9	2	1	0	26
Robertsfors	10	12	6	1	25
Skellefteå	16	19	8	2	24
Sorsele	40	23	14	2	26
Storuman	8	13	12	2	28
Umeå	20	22	10	2	41
Vilhelmina	14	11	14	2	25
Vindeln	21	9	8	1	25
Vännäs	12	22	10	1	25
Åsele	34	21	9	2	26

Tabell 2. Avfallsmängder uppdelat på olika fraktioner för kommunerna i Västerbotten och för hela landet under 2018. (Förpacknings- och tidningsinsamlingen)

c. *Mängden avfall som skickas för deponering/förbränning/återvinning*

Sverige

För Sverige som helhet går cirka 50 procent av hushållsavfall till energiåtervinning. Ungefär 30 procent går till materialåtervinning och 16 procent till biologiskåtervinning (matavfall). I Sverige är andelen avfall som deponeras ytterst liten, mindre än 1 procent

Figur 5. Avfallstrenden i Sverige från 1974 till 2018 (Avfall Sverige).

Behandlingsmetod	Ton	Kg per person	Andel (%)
Materialåtervinning	1 489 700	146	31,2
Återvinning av konstruktionsmaterial	145 770	14	3,1
Biologisk återvinning	741 110	72	15,5
Energiåtervinning	2 362 160	231	49,5
Deponering	32 710	3	0,7
Totalt behandlad mängd	4 771 450	466	100

Tabell 3. Totala mängden behandlat hushållsavfall i Sverige 2018 (Avfall Sverige).

Västerbotten

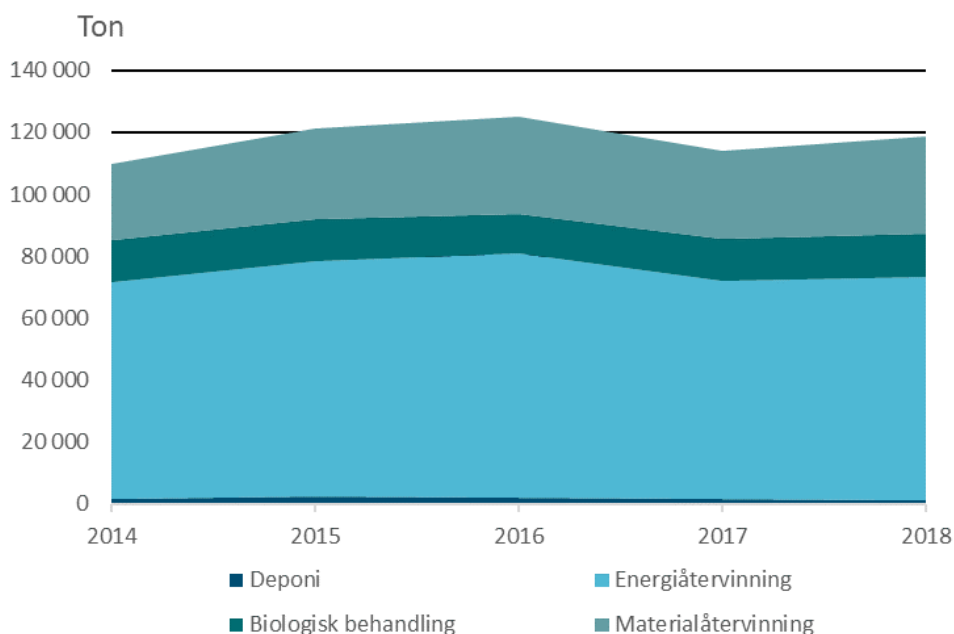
I Västerbotten går cirka 60 procent av hushållsavfall till energiåtervinning. Ungefär 26 procent går till materialåtervinning och 12 procent till biologisk återvinning (matavfall). I Västerbotten är andelen avfall som deponeras högre än riksgenomsnittet som är 0,7 procent, men det är fortfarande lågt (1,2 procent) i förhållande till den totala mängden avfall.

Behandlingsmetod	Ton	Kg per person	Andel (%)
Materialåtervinning	31 030	110	26,2
Biologisk återvinning	13 971	50	11,8
Energiåtervinning	72 105	257	60,9
Deponering	1 383	5	1,2
Totalt behandlad mängd	118 489	422	100

Tabell 4. Totala mängden behandlat hushållsavfall för Västerbotten 2018. Notera att enbart Umeå och Skellefteå kommun samlar in matavfall och att alla kommuner i Västerbotten inte rapporterar in till Avfallweb där denna data är hämtad.

Den totala mängden avfall som behandlades i Västerbotten uppgick till nästan 120 000 ton avfall totalt under 2018. Det mesta av avfallet går till energiåtervinning.

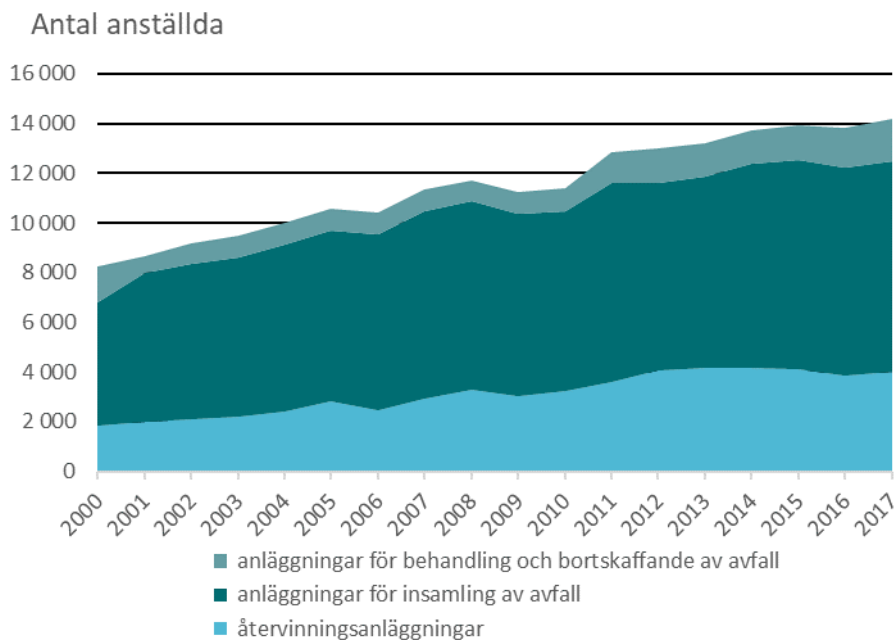

Figur 6. Behandlad mängd hushållsavfall i Västerbotten, 2014–2018.

d. *Antal jobb inom avfallshantering*

Sett till hela landet sysselsätter miljösektorn omkring 70 000 personer, varav cirka 14 000 inom avfall- och återvinningssektorn. Det är svårt att ange exakta antalet anställda inom avfallshanteringen i Vakins verksamhetsområde. Upplägget är att underentreprenörer anlitas vid insamling av hushållsavfallet vid fastigheter och vidare hantering av avfallet går till andra företag. Restavfallet åker till Umeå Energi för energiutvinning och matavfallet till biogasanläggningen Tuvan i Skellefteå för rötning och biogastillverkning (som i sin tur skickar rötresten vidare som jordförbättringsmedel till företag som arbetar med det). Vidare går fraktioner av avfall från återvinningscentralerna till Returbutiken för återbruk, gips och isoleringsmaterial till Dåva DAC för

deponering samt metall och elektronik till Kuusakoski i Skellefteå. Förpackningar från hushållen som samlas in på återvinningsstationerna går till FTI (Förpacknings- och tidningsinsamlingen).

Figur 7. Antal anställda inom avfallsbranschen från år 2000 till 2017 i Sverige (SCB).

e. *Siffror om återanvändning (påverkan och hur ofta detta mäts)*

Inom Vakins verksamhetsområde finns återbrukshus vid de flesta återvinningscentralerna där privatpersoner kan lämna produkter till återbruk. Under 2019 lämnades 300 000 kg återbruksprodukter från återvinningscentralerna till Returbutiken.

6. Ekonomiska aspekter

Avfallstaxan är baserad på självkostnadsprincipen vilket betyder att utgifterna som uppkommer vid avfallshantering ska täckas upp av avgifterna. Den totala kostnaden för kommunens avfallshantering täcks av avfallstaxan. Det är kommunfullmäktige som beslutar om avfallstaxan. Avfallstaxan bestäms utifrån de krav om avfallshandlingen som regleras i miljöbalken och renhållningsordningen samt i kommunens egen renhållningsordning och kommunallagen.

Kommunallagen (2017:725) innehåller likställighetsprincipen (2 Kap 3§) som säger att kommuner skall behandla sina medlemmar lika, om det inte finns sakliga skäl för något annat samt självkostnadsprincipen (2 Kap 6§), vilket betyder att kommuner inte får ta ut högre avgifter än vad det kostar för de tjänster eller nyttigheter som kommunen tillhandahåller. Självkostnadsprincipen gäller för taxan som helhet, inte för varje enskild tjänst.

Kommunerna i Västerbotten har en grundavgift för de tjänster som alla kunder har tillgång till och kan använda oavsett vilket abonnemang den enskilda kunden valt.

Följande tjänster finansieras ofta helt eller delvis av grundavgiften:

- Kommunens övergripande arbete med planering, information, kundtjänst, upphandlingar, fakturering med mera.
- Drift av återvinningscentraler
- Hantering och insamling av farligt avfall

Till grundavgifter tillkommer kostnader för avfallshämtning från fastigheten som kan bestå av både en fast avgift (för soptunnan) samt en rörlig avgift. Den rörliga avgiften kan baseras på tömningsintervall, behovstömning eller vikt.

En avfallstaxa kan fungera som styrmedel exempelvis genom att uppmuntra till:

- Avfallsminimering
- Utsortering av farligt avfall
- Utsortering av matavfall
- Sortering av förpackningar och tidningar
- Beteendeförändringar som bidrar till ett hållbarare samhälle genom till exempel färre transporter.

a. *Kostnaden för hämtning av hushållsavfall*

Hämtning av hushållsavfall (mat- och restavfall) kostade cirka 200 kr/ton under 2018 i snitt för hela landet. Motsvarande siffra för Västerbotten var 294 kr/ton under 2018 vilket kan förklaras med att det är relativt sett långa avstånd i Västerbotten jämfört med andra delar av landet.

- b. *Kostnaden för olika delar av avfallshanteringen (hantering, deponi, förbränning): trenden*
Olika avfallsfraktioner behöver behandlas på olika sätt. Det medför även att kostnaderna varierar. Då upphandlingar av avtal och förutsättningar kan vara olika. Även behandlingskostnader innehåller olika skatter som styr behandlingspriset vilket ger en stor spridning i behandlingskostnaden över hela landet. Kostnaden för olika behandlingsmetoder redovisas i tabellen nedan.

Behandlingsmetod	Hela landet (kr/ton)	Västerbotten (kr/ton)	Vakin (kr/ton)
Rötning matavfall	515 (340–700)	Uppgift saknas	488
Kompostering matavfall	520 (420–700)	Finns ej	Finns ej
Energiåtervinning	530 (410–680)	615	624
Deponering	920 (660–1394)	1394	785

Tabell 5. Hushållsavfallskostnader uppdelat på olika behandlingsmetoder för hela landet och för Västerbotten.

c. *Avgiften för hushållen för avfallstjänster (fasta och rörliga avgifter)*

Den genomsnittliga totala kostnaden för avfallsavgifterna (fast och rörlig) var under 2018 cirka 2100 kr per år för en villa och cirka 1350 kr per år för fritidshus och lägenhet i Sverige. Trenden är att avgifterna ökat i långsam takt från 2010 till 2018 (Avfall Sverige). För Vakin del var avgifterna 1740 kr per år för villa, 1284 kr per år för lägenhet och 866 kr per år för fritidshus.

- d. *Andra inkomstkällor som täcker avfallshantering (offentliga och/eller privata)*
Ansvaret för insamling och hantering av olika avfallstyper regleras i Miljöbalken (se avsnitt 3b). Kommunen ansvarar för insamling och hantering hushållsavfall. Avgifterna i sin helhet täcks av avfallstaxan.
- e. *Intäkter genererade genom försäljning av återvunnet material (papper, plast, kompost, metall etc.)*
Grovavfall som samlas in på återvinningscentralerna sorteras efter olika fraktioner innan de skickas vidare för hantering. Hanteringen av de flesta fraktionerna är avgiftsbelagda och kostnaden täcks därför av avfallstaxan. Undantag är metall och wellpapp som istället genererar en inkomst vid materialförsäljning. Inom Vakins verksamhetsområde (Umeå och Vindeln kommuner) var intäkterna från materialförsäljningen under 2018 cirka 5,5 miljoner kronor. Siffrorna för Västerbottens län redovisas nedan.

Kommun	Intäkter från materialförsäljning
Lycksele	279 000
Skellefteå	5 175 400
Umeå	5 048 800
Vindeln	454 500
Totalt	10 957 700

Tabell 6. Intäkter från materialförsäljning 2018 för fyra kommuner i Västerbotten.

- f. *Stöd till återbrukscentraler (direkta eller indirekta)*
Återvinningscentralerna finansieras via grundavgiften i avfallstaxan i respektive kommun. Yrkesmässiga verksamheter är skyldiga att lämna sitt avfall till någon som har det tillståndet eller har gjort den anmälan som krävs för hanteringen. Detta kan ske via både kommersiella aktörer och via kommunens återvinningscentraler och kan vara avgiftsbelagt.

7. Framgångsfaktorer (vad fungerar, vad är framgångsrikt)

- a. *Lokalt/regionalt/nationellt stöd till att skapa arbetstillfällen*
Umeå kommuns arbetsmarknadsprogram Viva Arbetsmarknad ger lokalt stöd som skapar arbetstillfällen och arbetsträningstillfällen inom återbrukssektorn. Två grenar inom Viva Arbetsmarknad är direkt knutna till återbruk via Returbutiken och Textilservice (se bilaga 3 för vidare information om verksamheterna). Dessa verksamheter sysselsatte 37 deltagare och 15 extratjänster samt anställde tre arbetsledare, två gruppleddare och fem handledare under 2019.
På regional och nationell nivå finns inget speciellt stöd direkt riktat till återbrukssektorn, men det finns ett flertal olika generella stödformer som bygger på lönesubventioner för människor som är långt ifrån arbetsmarknaden.
- b. *Lokalt / regionalt / nationellt stöd till specifika initiativ/projekt (Ekonomiskt stöd för innovation och nya företag)*
Det finns inget direkt riktat stöd till innovationer inom återbrukssektorn. Men det finns ett otaligt antal stöd för innovation och nytt företagande på lokal, regional och nationell nivå. Aktörer i Umeå

kommun som arbetar med innovationsstöd är till exempel Region Västerbotten, Uminova Innovation, Ung Företagsamhet, Coompanion med många flera. På nationell nivå finns till exempel Tillväxtverket, Vinnova (Sveriges innovationsmyndighet) RISE och Energimyndigheten.

c. *Lagstiftning som syftar till att främja återanvändning*

I dagsläget finns begränsat med lagstiftning som specifikt riktar sig till att främja återbruk. Miljöbalken (1998:808) som styr ansvarsfördelning inom avfallshantering har två allmänna skrivelser om avfallsminskning och återanvändning (2 Kap 5§ och 15 Kap 10§) som bygger på EU:s avfallshierarki.

I Sverige infördes 2017 en sänkt momsats (från 25 till 12 procent) på ett fåtal reparationstjänster: vitvaror, cyklar, skor, lädervaror, kläder och hushållslinnen för att främja reparationer och därmed minska avfall. Det saknas dock utrymme under EU:s momsdirektiv för ytterligare momssänkningar för reparationstjänster och en statlig utredning (SOU 2017:22) bedömde att de genomförda momssänkningarna inte är tillräckliga för att få en tydlig effekt mot en cirkulär ekonomi.

Den statlig utredningen om cirkulär ekonomi (SOU 2017:22) har genomlyst en rad åtgärdsförslag för att främja återbruk. Utredningens överläggningar, även om de inte är genomförda, ger ett viktigt inspel i hur policy och lagstiftning kan används för att på bästa sätt främja återbruk.

Utredningens rekommendation på förslag som skulle på bästa sätt främja återbruk är införandet av en **skattereduktion för hyr-, begagnat- och reparationstjänster** (50% av arbetskostnader) vid:

- Hyra och leasing av konsumentprodukter under en tid av upp till ett år.
- Kommissionstjänster för vidareförsäljning av begagnade konsumentprodukter.
- Reparation, underhåll, service, uppgradering, och rekonditionering av konsumentprodukter.
- Hämtning eller lämning av en konsumentprodukt i anslutning till att produkten ska hyras, repareras eller säljas/köpas begagnad.

Detta förslag skulle stödja basen för återbruk, särskilt i den informella sektorn (webbtjänster för privat köp/sälj), hämtning och kommission vid inköp till secondhand. Det är dock svårare att se hur detta förslag skulle främja återbruk från avfall i någon större utsträckning.

Följande förslag för att öka återbruk bedömes av utredningen att inte ger tillräckligt bra effekt.

- **Lägre momsats.**
Momsänkning för vissa reparationer från 25 procent till 12,5 procent. Detta finns redan och har begränsad effekt. Det saknas utrymme under EU:s momsdirektiv för ytterligare momssänkningar för reparationstjänster.
- **Sänkta arbetsgivaravgifter för tjänster inom hyra/begagnad/reparationer (hyber).**
EU kommissionen ställer krav på att sänkningen av de socialavgifterna skulle enbart gälla för små och medelstora företag. Dessutom skulle sänkta sociala avgifter för hybertjänster (tjänster som inte behöver utföras i hemmet) drabbas av komplikationen att ett och samma företag skulle behöva betala olika sociala avgifter för sina anställda beroende på om de till exempel sålde eller lagade cyklar.

- **Lönesubventioner till hybertjänster.**
Det finns i dag goda möjligheter för företag som erbjuder hybertjänster att anställa en person med hjälp av anställningsstöd. Det finns redan ett flertal olika stödformer att välja på. De företag som utför hybertjänster behöver, som alla andra företag, i många fall anställa personer med en viss kompetensprofil.
  - **Direktsubventioner av hyberföretag.**
Ett annat alternativ skulle kunna vara direktstöd eller subventioner till företag som erbjuder hybertjänster, särskilt i uppstartsskedet. Ett sådant stöd skulle vara svårt att utforma på ett sätt som inte kom i strid med EU:s statsstödsregler. Statens innovations- och företagsstöd kan dock inom befintliga regelverk, organisationer och praxis stödja utvecklingen av nya digitala plattformar för hybertjänster.
  - **Informationsinsatser.**
Ett styrmedel skulle kunna vara att enbart satsa på informationsinsatser riktade till konsumenterna i Sverige som tar upp miljönyttan av reparationer, begagnat handel och att hyra istället för att köpa. Generellt visar forskning att det är svårt att ändra konsumentbeteende i någon större utsträckning med enbart information, särskilt när det som i fallet med hybertjänster finns betydande hinder för denna förändring.
- d. *Stöd till miljönytta av återbruk (bidrag för att maximera mängden av återbruksprodukter som säljs)*
Målsättningen med återbruksverksamheten (Returbutiken) som är kopplad till återvinningscentralerna i Vakins verksamhetsområde är att skapa meningsfull sysselsättning till deltagare inom arbetsmarknadsprogrammet Viva Arbetsmarknad. Därmed är maximal genomströmning av återbrukade produkter inte en målsättning för verksamheten. Returbutiken i Umeå förväntas inte bära sina egna kostnader eller vara ekonomiskt hållbar genom försäljning av återbrukade produkter. Trots det omfattar försäljningen cirka 1500 till 2000 sålda artiklar per dag till ett värde av 6 miljoner SEK årligen. Fritidsbanken i Umeå som också borde ha möjlighet att ta del av produkter som lämnas till återbrukshuset på återvinningscentralerna har inte heller en målsättning att sälja sport- och fritidsutrustning för att generera vinst, utan enbart för utlån.
- Inom Vakins verksamhetsområde finns inget stöd för att maximera genomströmning eller vinst av återbrukade produkter då det inte är målet med varken Returbutiken eller Fritidsbanken. Vakins har dock målet, som även finns i avfallsplanen, att öka mängden återbrukat material av det som kommer in till återvinningscentralerna.
- Däremot visar både Returbutiken och Fritidsbankens verksamheter att det finns stor potential att utveckla återbruksverksamheten på återvinningscentralerna. Det skulle kunna ske genom etablering av små och medelstora företag inom området, där Vakins eftersorterar avfallet som sedan kan säljas vidare av andra aktörer.
- e. *Främjande av Business-to-Business initiativ för att öka volymerna av återbrukade produkter.*
Som diskuterats ovan finns inget stöd för Business-to-Business (B2B) initiativ i dagsläget för att öka volymerna av återbrukade produkter. Däremot finns det, precis som för maximering för genomströmning av återbrukade produkter, en stor potential för att införa B2B initiativ på återvinningscentralerna.

f. *Kostnadsfritt tillhandahållande av mark eller lokaler*

Inom Vakins verksamhetsområde i Umeå kommun finns två exempel där lokaler och mark tillhandahållits kostnadsfritt till återbruksverksamheter. Detta finns både inom den kommunala verksamheten och i samverkan med näringen: Returbutiken och Fritidsbanken.

Returbutiken ingår i Viva Arbetsmarknad, Umeå kommuns största arbetsmarknadsprogram, och kommunen tillgängliggör lokaler för alla aspekter av verksamheten inklusive butiksyta, lagerlokal samt verkstäder för reparationer och tillverkning. Mer information om Returbutiken finns i bilaga 3.

Fritidsbanken är en ideell verksamhet för gratis utlåning av begagnad sport- och fritidsutrustning som skänkts av privatpersoner, företag och organisationer. Fritidsbanken i Umeå, som hyr ut flest artiklar bland alla Fritidsbanker i Sverige bedriver sin verksamhet in en lokal på 300m².

Lokalhyran betalas till hälften vardera av Umeå kommun och den privata fastighetsägaren Diös. Mer information om Fritidsbanken i Umeå finns i bilaga 1.

8. SWOT Analys för att identifiera hinder/möjligheter för att utveckla och stödja återvinningscentraler

a. *Strengths (Styrkor) - Vad gör verksamheten bra? Vilka interna resurser har verksamheten som till exempel personal, färdigheter eller materiella tillgångar som är unika eller särskilda i sammanhanget?*

- Vakins har en välfungerande verksamhet på sina återvinningscentraler för att kunna ta emot återbrukbara produkter. Där ingår också möjligheten att lämna till återbruk. Exempelvis har vi i samverkan med Umeå kommuns arbetsmarknadsprogram Viva Arbetsmarknad skapat en kedja från inlämning till försäljning. Detta är en omfattande verksamhet med en försäljning av återbrukade produkter till ett värde av 6 miljoner SEK under 2019. Det ger ett bra utgångsläge för uppskalning eller som en arena för nya aktörer.
- Vakins långa erfarenhet och stora kompetens inom återvinning och återbruk gör att Vakins kunde fungera som intermediär (en organisation som kanaliserar stöd i form av coaching eller rådgivning till företag) vid etablering av andra aktörer i återbruksmarknaden. Enligt Tillväxtverket går merparten av alla beviljade ERUF stöd via så kallade intermediärer.
- Det finns inget lagligt hinder för Vakins att eftersortera allt avfall som kommer till återvinningscentralerna. Enligt en statlig utredning (SOU 2017:22) finns det belyst att det borde vara en skyldighet för kommunen att genomföra förberedelse för återbruk av avfall. Renhållningsavgiften får användas till detta.
- Vakins har genom avfallstaxan en stabil ekonomi och en säker drift av verksamheten på återvinningscentralerna. Det ger en långsiktig stabilitet vilket är en viktig förutsättning om nya verksamheter ska etablera sig inom återbruk kopplad till återvinningscentralerna.
- Återvinningscentralernas personal har hög kompetens inom området och är också anställda av det kommunala bolaget Vakins vilket ger våra anställda hög kunskap kring kunder och material. Vi har en hög trovärdighet visat även i våra kundundersökningar.

b. *Weaknesses (Svagheter)*

- Det saknas kommersiella aktörer inom återbruksmarknaden för produkter som lämnas in som avfall på återvinningscentralerna. Det borde vara lättare att få investeringsstöd för att utveckla en befintlig marknad än att starta upp ett helt nytt och obeprövat koncept.
- Det nuvarande upplägget med att Viva arbetsmarknad via Returbutiken tar hand om de inlämnade produkterna innebär att endast en bråkdel av alla produkter som lämnas in kommer till försäljning. Detta är kopplat till att målet med Returbutiken är ett arbetsmarknadsprogram och inte ett sätt att maximera produkter och försäljning av återbruksprodukter.
- Viva arbetsmarknad har inte resurser att bemanna återbruket på återvinningscentralen i den omfattning som efterfrågas. I förlängningen kan detta påverka Vakins förtroende.
- Andra aktörer som är intresserad av produkterna som lämnas in i återbrukshuset på ÅVC har inte möjligheter att bemanna återbrukshuset.
- Vakins är inte kommersiell aktör och saknar därför kunskap och erfarenhet om marknadens efterfrågan kring återbruk.
- Vakins organisation är inte i dagsläget anpassad för affärsmöjligheter inom återbruk vilket kan göra det svårare att implementera möjligheter inom området.

c. **Opportunities (Möjligheter)**

- Returbutikens försäljning visar på en stor möjlighet som är grovt underutnyttjad i sin nuvarande driftsform. Trots driftsformen har verksamheten en stor försäljning och genomströmning av återbrukade produkter. Det visar att det finns stor potential för små och medelstora företag att etablera sig och bedriva lönsamma verksamheter inom området.
- Fritidsbanken i Umeå visar att det finns stora möjligheter inom ett nischat segment av återbruk. Genom att fokusera på ett segment är det lättare för Fritidsbanken att skapa en högre kvalitetskänsla för sina produkter. Förmodligen kunde det vara lönsamt att ha ett utbud av nischade återbruksaktörer istället för enstaka stora som tar emot alla typer av produkter. På så sätt är det lättare för butiker som säljer återbruksprodukter att konkurrera med butiker som säljer nytt.
- Det finns en efterfrågan kring enkla tjänster kring renovering och reparation samt en vilja att köpa unika produkter som kan tillgängliggöras via webbhandel.
- Kommunens målsättning är att arbeta med förebyggande av avfall i enlighet med ambitionerna i avfallstrappan. Här finns möjligheter att utveckla nya affärsmodeller som underlättar för medborgarna att leva mer cirkulärt.
- Eftersom det inte finns någon konkurrenssituation kan vi tillsammans med andra kommunala aktörer dela erfarenheter och kompetens mellan varandra. Genom branschorganisationen Avfall Sverige kan vi också tillsammans driva utveckling i strategiska frågor.
- Om regelverket tillåter det kan avfall eller återbruksprodukter i högre grad säljas vidare. Detta skulle lösa problemet med kommersiell verksamhet. Samtidigt skulle det öppna upp för ett brett utbud av nischade aktörer inom återbruk.

- En förutsättning för cirkulär ekonomi är tillgänglighet och enkelhet. Några exempel för att underlätta detta är att skapa exempelvis en yta för återbruk av byggmaterial, textilier, EUpallar och oanvända rengöringsmedel, målarfärg mm.
  - För att öka mängderna av återbruksprodukter kan vi ge medborgarna möjlighet att beställa hämtning eller tillfälliga pop-up återbruksverksamheter. En mobil återbruksbil skulle kunna köras i staden.
- d. *Threats (Hot) – Kartlägg hoten t.ex. ändringar i regler/lagstiftning. Ändrat flöde av produkter inom återbruksmarknaden. Tillräckliga investeringar eller ökad konkurrens?*
- Största hotet är att det finns en otydlighet i lagstiftningen inom flera områden. Det viktigaste är oklarhet om kommunal begagnat försäljning går att förena med KOS-reglerna (konkurrensbegränsande offentlig säljverksamhet).
  - Det finns även otydlighet kring lagar om begagnat försäljning samt produktsäkerhet. Det gör det otrött för nya aktörer att etablera sig på grund av oklara spelregler. Detta kan också påverka möjligheten att få ERUF-finansiering från Tillväxtverket för etablering av SMF (små och medelstora företag).
  - I dagsläget bygger eftersortering och försäljning enbart på produkter som specifikt lämnats frivilligt till återbruk och vidare försäljning. Lagstiftningen tillåter dock eftersortering av avfall som hämtas eller lämnas till Vakin.
  - En förändring i den strukturen skulle kunna skapa ett missnöje bland invånarna när deras avfall som de redan betalat hanteringen för via avfallstaxan, läggs ut av kommersiella aktörer till försäljning. Det kan också skapa missnöje när kunden vill att vissa saker ska bli ett avfall och inte gå i återbruk. Det kan påverka viljan att lämna direkt till återbruk eller även att lämna avfall överhuvudtaget på återvinningscentralerna.

9. Slutsats

Sammanfattning och analys av huvudresultat från rapporten inklusive datainsamlingen, frågeformulär, kickoffs / regionala workshops (som omfattar intressenternas förslag) samt studiebesök och utbyten inom projektet.

10. Bilagor

”Tre goda exempel” – Fritidsbanken i Umeå, Farligt avfall huset, Vakin samt Returbutiken och Textilservice – en del av Viva arbetsmarknad.

1. Kontaktinformation
2. Kort information om Vakin
3. Organisation som ansvarar för det goda exemplet
4. Bild som sammanfattar det goda exemplet
5. Titel
6. Diagram eller skiss som sammanfattar exemplet
7. Geografisk omfattning
8. Kort sammanfattning
9. Detaljerad information (problem, uppnådda mål, praktiskt genomförande, förmånstagare)
10. Resurser som behövs (inklusive ekonomiska, ange källor)
11. Tidsaspekten – en permanent lösning?
12. Bevisföring (mätbara resultat/resultat t.ex. minskad avfall (kg), ökat återvinning (kg) omsättning från återbruk (kg, kr), antal skapade jobb)
13. Utmaningar / erfarenheter
14. Potential för kunskapsutbyte / kunskapsöverföring
15. Ytterligare information
16. Nyckelord

Bilaga 1.

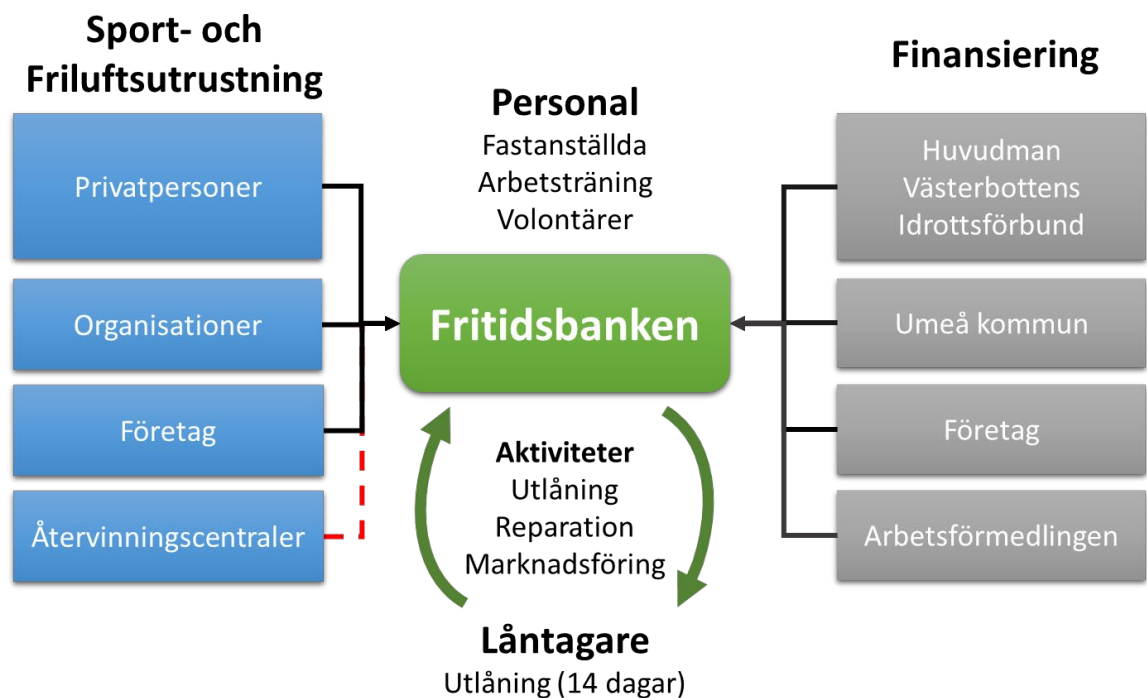
Fritidsbanken i Umeå

1. Kontaktinformation författare:
Vakin (Vatten och Avfallskompetens i Norr AB)
Övägen 37, 904 22 Umeå
2. Kort information om Vakin
Vakin förser invånarna med dricksvatten, hanterar hushållens avfall och arbetar för en hållbar utveckling på uppdrag av Umeå och Vindelns kommuner. Verksamheten bedrivs inom avdelningarna Vatten och Avlopp samt Avfall och Återvinning. Inom Vakin arbetar 155 personer och under 2018 var omsättningen 365 miljoner kronor. Verksamheten är taxefinansierad och taxorna är enligt lag baserade på självkostnadsprincipen.
3. Organisation som ansvarar för det goda exemplet:
Fritidsbanken i Umeå
4. Bild som sammanfattar det goda exemplet.

5. Titel: Fritidsbanken i Umeå

6. Diagram eller skiss som sammanfattar exemplet

7. Geografisk omfattning: Det aktuella exemplet finns i Umeå men i Sverige finns nästan 100 Fritidsbanker runt om i landet: <https://www.fritidsbanken.se/hitta-din-fritidsbank/>

8. Kort sammanfattning:

Fritidsbanken är en ideell verksamhet för gratis utlåning av begagnad sport- och fritidsutrustning som skänkts av privatpersoner, företag och organisationer. Även det som samlas in på återvinningscentralerna ska kunna levereras till Fritidsbanken.

9. Detaljerad information

Förmånstagare

Fritidsbanken ger människor i alla åldrar möjlighet till idrott, lek och fritid oavsett ekonomiska förhållanden. På Fritidsbanken kan man låna och testa utrustning innan köp, vilket minskar felköp och överkonsumtion. Besökande till Umeå kan låna utrustning under sin vistelse, för att idrotta eller besöka naturområden. Fritidsbanken tar även mot trasig utrustning som lagas eller används till reservdelar. Det finns också parasportutrustning att låna i begränsad mängd. Fritidsbanken ger möjlighet för personer som är långt från arbetslivet att arbetsträna, praktikplatser och feriearbete.

Uppnådda mål

All utrustning som finns i Fritidsbanken är återbrukad och lånas ut upprepade gånger till olika personer. På så sätt utnyttjas utrustningens potential och användning maximalt. Detta är en högt förädlad form av återbruk och en genuin delningstjänst.

Under 2019 har Fritidsbanken i Umeå lånat ut över 42 000 artiklar och deltagit vid 141 event i regionen. Utlåningen sker både på plats under event och i butiken. Fritidsbanken har cirka 8000 artiklar för uthyrning varav 1300 är parasportutrustning.

Fritidsbanken i Umeå nominerades till det europeiska priset Transformative Action Award 2019, ett pris som syftar till att uppmärksamma lokala och regionala initiativ i arbetet mot de globala hållbarhetsmålen. Där fick de ett särskilt omnämmande av juryn för arbetet med att överbrygga socioekonomiska klyftor, främja inkludering och minska miljöpåverkan genom utlåning av sportutrustning.

"Umeå deserves particular recognition for their inspiring and heartening transformative action, which allows children to overcome economic barriers to participating in cultural activities, fosters inclusion, and supports and strengthens the local community, while reducing environmental impact," said Jury Member and ICLEI Europe Regional Director, Wolfgang Teubner.

Praktiskt genomförande

Fritidsbanken i Umeå invigdes i april 2018 och är den fritidsbank som lånar ut mest grejer. Den ligger i stadsdelen Ålidhem där många studenter bor och är nära Umeå universitet och flera skolor.

Den utrustning som skänks till Fritidsbanken går igenom noga. Trasiga saker repareras eller blir reservdelar. Alla artiklar får ett id-nummer och registreras. Den som vill låna på Fritidsbanken fyller i en talong med namn och mobilnummer. Utrustningen lånas i befintligt skick, lånetiden är max 14 dagar och kostnadsfri. Låntagaren ansvarar för säkerhet, till exempel hjälm och skydd. Om något går sönder finns det inget ersättningskrav.

10. Resurser som behövs (inklusive ekonomiska, ange källor)

I och med att tjänsten som Fritidsbanken tillhandahåller är kostnadsfri genereras ingen direkt inkomst och verksamheten är därför beroende av ekonomiskt stöd. Lokalhyran betalas till hälften vardera av Umeå kommun och Fastighetsägaren. Personalen på Fritidsbanken består av fastanställda, volontärer och arbetstränande personer. Lönen täcks av bidrag från olika aktörer bland annat Västerbottens idrottsförbund, Umeå kommun, stöttande företag och lönestöd från Arbetsförmedlingen.

Fritidsbanken är också beroende av ett kontinuerligt inflöde av sport- och friluftsutrustning. I dagsläget är huvudkällan privatpersoner som skänker utrustning direkt till verksamheten.

Utöver Fritidsbankens anställda är bemanningen beroende av volontärer som behöver rekryteras.

11. Tidsaspekten

Fritidsbanken drivs som en tillsvidareverksamhet men är beroende av bidrag för sin överlevnad.

12. Bevisföring

För verksamhetsåret 2019 fram till och med november:

- antal utlånade artiklar 42 712st
- antal artiklar i sortimentet är ca. 8000st som är registrerade och utlåningsbara.
- antal anställda 2,75 tjänster
- antal arbetstränande 3 tjänster
- antal volontärer 13st
- antal feriearbetare 12st
- antal event 141st

13. Utmaningar/erfarenheter

Bidragsberoende

Som tidigare nämnts genererar inte verksamheten någon inkomst och är därmed helt beroende av bidrag. Ändras förutsättningarna från bidragsgivarna eller om ett bidrag upphör blir verksamheten sårbar. Fritidsbanken får in ekonomiskt stöd från flera olika aktörer och detta minskar risken något, men förändringar i bidrag är den absolut största osäkerheten för verksamheten. En erfarenhet från Fritidsbanken är att det är viktigt med olika typer av ekonomiskt stöd, som kan variera från ekonomiskt stöd till reducerad lokalhyra eller arbetsmarknadsstöd. Genom att bygga en mosaik av olika stödtyper är det lättare att få till sig bidragsgivare och verksamheten blir mindre sårbar för enstaka bidragsförändringar.

Volontärer

Utöver den bemanning som Fritidsbanken har arbetar ett stort antal volontärer med varierande arbetsinsatser i verksamheten. Denna kostnadsfria arbetskraft är viktigt för verksamheten och behöver säkerställas löpande. Studenter från universitetet är en viktig källa av volontärer. Denna grupp har ofta tid över, en önskan att berika sitt CV med välgörenhet och ser återbruk och cirkulär ekonomi som ett attraktivt område att arbeta inom.

Inflöde av produkter från återvinningscentralerna

När verksamheten startades upp var det tänkt att Vakins återvinningscentraler skulle tillhandahålla sport- och fritidsutrustning utifrån det som privatpersoner lämnar in på återbrukshuset på återvinningscentralerna. Sakerna som lämnas in tas om hand av Viva Resurs, ett kommunalt arbetsmarknadsprogram som driver återbruksbutiken Returbutiken, som en del av sin verksamhet. Tanken var att en del av inkommande sport- och friluftsutrustning skulle slussas vidare till Fritidsbanken. Detta har tyvärr inte fungerat. Det innebär att en stor mängd skänkt sport- och friluftsutrustning inte kommer fram till Fritidsbanken. Merparten av Fritidsbankens utrustning doneras istället av privatpersoner. Det bör noteras att sport- och friluftsutrustningen från återbrukshuset istället hamnar på Returbutiken som också är en återbruksverksamhet. Detta är ett bra exempel på hur två verksamheter kan konkurrera om samma resurs och det väcker frågor om hur resurser från en återvinningscentral ska fördelas. En erfarenhet från Fritidsbanken är att det är viktigt att arbeta med olika kanaler för inflöde av utrustning då dessa kan öka och minska över tid. Till exempel i uppstartsfasen var Västerbottens idrottsförbund och insamlingskampanjer de viktigaste källorna.

Placering av butikslokalen

Det är viktigt att lokalen placeras i rätt område. Gärna där det finns många ungdomar, studenter, affärer, ett rikt föreningsliv och näringsliv så att butiken kan fungera som ett nav i människors vardag när de vill utöva sport- och friluftaktiviteter. Det ska vara gångavstånd och gärna fri parkering så att de som vill låna lätt tar sig till uthyrningen. Fritidsbanken i Umeå ligger i ett väldigt blandat område med hyresrätter, studentbostäder och bostadsrätter. Medelåldern är låg på grund av studenter och därmed även medelinkomsten i området vilket gör att många behöver låna utrustning för att kunna utföra sport- och friluftaktiviteter. Det är även viktigt att butiken ser fin och proffsig ut och att det är bra skick på utrustningen som lånas ut. Allt som är trasigt behöver lagas så att det som lånas ut fungerar som det ska.

Marknadsföring

Ett viktigt sätt för Fritidsbanken att upprätthålla och växa är att synas i samhället. Fritidsbanken

upplever att det krävs kontinuerlig marknadsföring för att låntagarna ska hitta till verksamheten. Detta gör Fritidsbanken framförallt genom event på olika platser och på skolor. Det kräver mycket tid och resurser för att kunna genomföras. Hur får man till beteendeförändringar så att utlåning av sport- och friluftsutrustning får en högre status i förhållande till inköp och hur når man en bredare publik som vill låna utrustning? Erfarenhet från Fritidsbanken är att det är viktigt att kunna vara mobil. Även om uthyrning från butiken är den fasta punkten i verksamheten så sker en stor del av utlåningen till skolor som Fritidsbanken besöker samt som korttidslån under event. Till exempel under sommaren 2019 genomförde Fritidsbanken en sommarlovsturné där de lånade ut utrustning som korttidslån under dagen, på plats vid till exempel badstränder. Detta är en mycket effektiv marknadsföring för hela verksamheten. Av de nästan 43 000 artiklarna som lånades ut under 2019 var över 8 000 under sommareventen.

14. Potential för kunskapsutbyte / kunskapsöverföring

Fritidsbanken är en etablerad verksamhet med en butikslokal på 300m², 8000 utlåningsbara artiklar och nästan 43 000 utlånade artiklar under 2019. Fritidsbanken kan visa upp verksamheten och ge erfarenheter till andra som vill starta upp en liknade verksamhet. Det finns nästan 100 stycken Fritidsbanker i Sverige varav den i Umeå är den fritidsbank som lånar ut mest utrustning.

15. Ytterligare information

Hemsidor:

Fritidsbanken: <https://www.fritidsbanken.se/>

Vakin: <https://vakin.se/>

Umeå kommun: <https://www.umea.se/>

Returbutiken: <https://returbutiken.com/>

Viva Resurs:

<https://www.umea.se/umeakommun/kommunochpolitik/organisation/forvaltningarverksamheter/utbildning/vivakompetenscentrum/arbetsmarknad/varaavdelningar>

Facebooksidor:

Fritidsbanken i Umeå: <https://www.facebook.com/fritidsbankenumea/>

Vakin: <https://www.facebook.com/vattenochavfallskompetensinorr/>

Umeå kommun: <https://www.facebook.com/umeakommun/>

Returbutiken: <https://www.facebook.com/returbutiken/>

Viva Resurs: <https://www.facebook.com/pages/VIVA-Resurs>

16. Nyckelord

Hållbarhet, låna, parasport, sport, socialt ansvarstagande, fritidsbanken, sport utrustning, hälsa, cirkulär ekonomi, fritid, delningstjänst, delningsekonomi

Bilaga 2

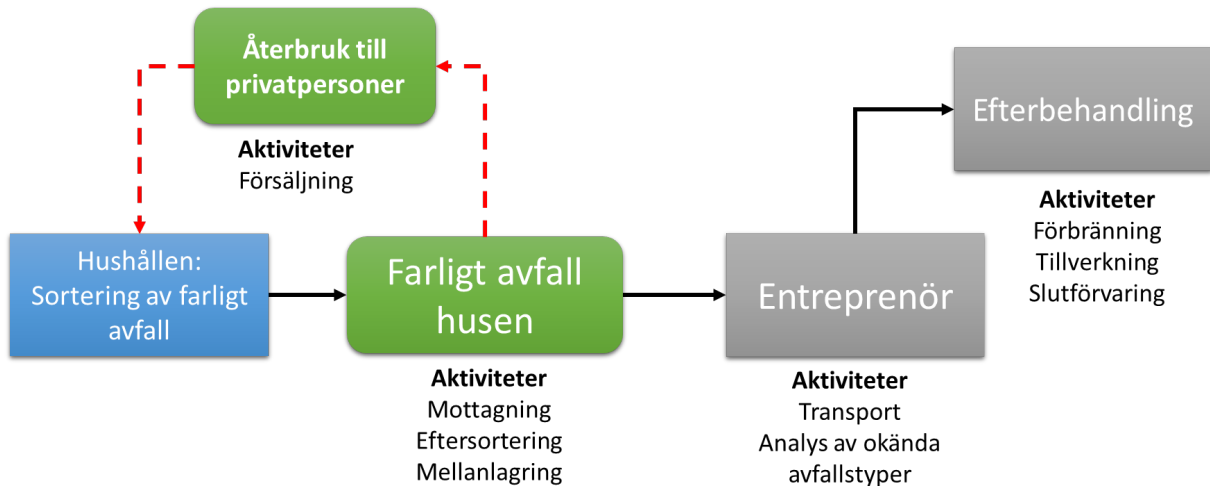
Farligt avfall huset, Vakin

1. Kontaktinformation författare:
Vakin (Vatten och Avfallskompetens i Norr AB)
Övägen 37, 904 22 Umeå
2. Kort information om Vakin:
Vakin förser invånarna med dricksvatten, hanterar hushållens avfall och arbetar för en hållbar utveckling på uppdrag av Umeå och Vindelns kommuner. Verksamheten bedrivs inom avdelningarna Vatten och Avlopp samt Avfall och Återvinning. Inom Vakin arbetar 155 personer, under 2018 var omsättningen 365 miljoner kronor. Verksamheten är taxefinansierad, taxorna är enligt lag baserade på självkostnadsprincipen.
3. Organisation som ansvarar för det goda exemplet:
Vakin (Vatten och Avfallskompetens i Norr AB)
4. Bild som sammanfattar det goda exemplet

5. Titel: Farligt avfall huset, Vakin.

6. Diagram eller skiss som sammanfattar exemplet.

7. Geografisk omfattning

Vakin har åtta återvinningscentraler i sitt verksamhetsområde i Umeå och Vindelns kommuner. där även farligt avfall kan lämnas in i antingen farligt avfallshus eller farligt avfallscontainrar.

8. Kort sammanfattning.

Farligt avfall husen mottar och hanterar farligt avfall som lämnas in på återvinningscentralerna av privatpersoner. Avfallet hanteras separat från övrigt inlämnat återvinningsmaterial. Det är viktigt att få människor att sortera ut sitt farliga avfall och komma med det till farligt avfall husen och inte lägga det i det vanliga avfallet eller spola ner kemikalier i avloppet.

Ett av Sveriges miljömål är Gifrfri miljö. Det innebär att förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället inte ska hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden.

I Umeå kommuns Avfallsplan 2020 är ett av de viktigaste målen att minska avfallets farlighet: "Det är viktigt att farliga ämnen inte kommer ut i miljön genom dåligt kontrollerad återvinning eller felaktigt omhändertagande. Genom att hantera det farliga avfallet separat från övrigt avfall möjliggörs återvinning, destruktion eller säker deponering anpassad för det specifika avfallsslaget."

Till farligt avfall räknas allt som kan vara giftigt, cancerframkallande, frätande, fosterskadande, miljöfarligt, smittförande eller brandfarligt. I hushållen kan det handla om målarfärg, t-sprit, spolärsätska, el-avfall, lysrör, glödlampor, batterier, sprayflaskor, lösningsmedel, nagellack etc. De flesta typer av farligt avfall kan hushållen lämna på återvinningscentralen, men vissa typer av farligt avfall ska lämnas på annat sätt. El-avfall och batterier omfattas av producentansvar och kan lämnas på försäljningsställen eller på återvinningsstationer, men återvinningscentralerna upplåter plats även för insamling av dessa produkter. Explosiva varor som ammunition eller fyrverkerier ska lämnas in till polisen. Överblivna mediciner lämnas till apoteken.

I Umeå och Vindelns kommuner ansvarar Vakin för hanteringen av hushållens farliga avfall, på åtta återvinningscentraler. Återvinningscentralerna har tagit emot farligt avfall från hushållen i ungefär 20 år. Under åren har de utvecklats för att bli säkrare för kunder och personal. Sedan fyra år tillbaka har Vakin nya och moderna farligt avfall hus på de två största återvinningscentralerna. Övriga har explosionsklassade containers där avfall kan tas emot och förvaras.

Det finns information om återvinningscentralerna på Vakin's hemsida; vakin.se. Vakin tar emot studiebesök till återvinningscentralerna från olika grupper, bland annat skolor, andra kommuner eller internationella besökare. Vakin informerar invånarna om vad de kan lämna på återvinningscentralerna i olika kanaler, till exempel webb och i sociala medier.

9. Detaljerad information om farligt avfall husen

Mål enligt Umeå kommuns Avfallsplan 2020:

"2020 finns inget farligt avfall blandat med annat avfall. En förutsättning för detta mål är att det är enkelt för hushållen att lämna in sitt farliga avfall så att det kan tas omhand på ett säkert sätt."

Förmånstagare

Förmånstagare för farligt avfall husen är hushållen i Umeå och Vindelns kommuner. Genom möjligheten att lämna många typer av farligt avfall på en plats blir det enkelt för kunderna att göra rätt. Samtidigt minskar risken för att giftiga ämnen hamnar i naturen eller i avloppet.

Hur går det praktiskt till när någon lämnar in farligt avfall?

Hushållen lämnar sitt farliga avfall på återvinningscentralen, i farligt avfall husen på de största återvinningscentralerna eller i en farligt avfall container på de mindre. Vakin informerar om att inlämnade kemikalier ska vara märkta med innehåll och vara väl förpackade samt att olika kemikalier inte ska blandas.

Kunderna lämnar in sitt farliga avfall på en inlämningsdisk. Därifrån eftersorterar personalen det som lämnats in. Personalen sorterar avfallet i hyllor, tunnor eller behållare, märkta med typ av produkt. Exempel på fraktioner är lösningsmedel, bekämpningsmedel, lysrör och andra ljuskällor, batterier och bilbatterier, färg- och lackrester, lim, sprayflaskor, städkemikalier, impregneringsmedel, kvicksilvertermometrar, oljefilter, spillolja, avfettningsmedel och el-avfall.

Avfallet hämtas av ett företag, för närvarande Stena. Omärkta produkter eller kemikalier som inte personalen kan identifiera ställs på en särskild hylla. Företaget som hämtar avfallet går igenom de okända produkterna. Om de inte kan identifieras direkt är nästa steg att en kemist analyserar dem så att avfallet kan kategoriseras och kan gå med vid nästa hämtning på ett säkert sätt. Batterier, elektronik, glödlampor och lysrör lägger kunderna direkt i uppmärksatta uppsamlingsbehållare.

Huset är explosions klassat och har mycket god ventilation, med förstärkt ventilation till tunnor för till exempel spillolja. Det farliga avfallet förvaras i skåp, per kategori, tills det är dags för hämtning. På varje skåp finns listor med exempel på vanliga kemikalier som ingår i kategorin. Dessa listor uppdateras regelbundet med nya ämnen som kommer in till farligt avfall huset.

Ordning och reda är viktigt, för säkerhet och arbetsmiljö samt för att ge ett professionellt intryck, vilket gör det naturligt för besökarna att lämna produkterna på ett ordnat sätt.

All personal som arbetar på återvinningscentralerna och farligt avfall huset går en utbildning om hushållens farliga avfall som tillhandahålls av branchorganisationen Avfall Sverige. Skyddsutrustning ska användas vid arbete med farligt avfall, utöver arbetskläder även förkläde, kemsäkra handskar och skyddsglasögon. Lokalen är utrustad med nöddusch och ögondusch. Alla kemikalier som kommer in och hanteras behöver läggas in i kemikalierregistret. Vissa särskilt farliga ämnen, till exempel kvicksilver, plastas in.

10. Resurser

Återvinningscentralerna och farligt avfall husen finansieras av kommunernas avfallstaxa, enligt självkostnadsprincipen. De största kostnaderna är för transport och efterbehandling, driftkostnader för byggnader samt kostnad för medarbetare. Farligt avfall husen har samma öppettider som återvinningscentralerna. De två största har öppet sex dagar i veckan och de mindre några dagar per vecka.

På återvinningscentralerna arbetar 16 driftekniker och 2 arbetsledare. Samtliga arbetar i alla delar av verksamheten inklusive farligt avfall husen. Alla anställda måste vara minst 18 år och ha gymnasiekompetens. De måste även ha körkort, vilket är en förutsättning för att genomgå utbildning för att köra hjullastare och truck i tjänsten. Arbetet innebär mycket kundkontakt och problemlösning, därför är det också bra att vara serviceinriktad och allmänbildad. Personalen lär även av varandra och av kemisterna från Stena, bolaget som hämtar avfallet, och identifierar okänt avfall.

11. Tidsaspekten

Återvinningscentralerna har tagit mot farligt avfall från hushållen i ungefär 20 år. Modellen med farligt avfall hus har funnits i fyra år. Modellen är väl fungerande och kommer att finnas kvar på lång sikt.

12. Bevisföring

Återvinningscentralerna har vid flera tillfällen tagit emot personer som arbetstränar, praktikanter, feriearbetande ungdomar och ensamkommande flyktingar. Flera av dem har fått fast anställning i verksamheten.

- Antal ton farligt avfall som lämnades in 2018: 379 ton
- Antal ton farligt avfall som lämnades in 2019 (oktober): 290 ton
- De vanligaste produkterna som lämnats in 2019 (oktober):
  - Vattenbaserad målarfärg: 100 ton
  - Bilbatterier: 55 ton
  - Färg- lack- och limavfall: 50 ton
  - Lösningemedel: 31 ton
  - Oljehaltigt avfall: 26 ton
  - Rengöringsmedel: 8 ton

13. Utmaningar/erfarenheter

Förutsättningar för återbruk i farligt avfall husen

I dagsläget är farligt avfall verksamheten avgränsad till att Vakin ansvarar för att ta emot, sortera och tillfälligt lagra avfallet tills en entreprenör hämtar och hanterar avfallet vidare mot betalning. Detta i sig fyller en viktig funktion och möjliggör säkrare hantering av övrigt inlämnat material till återvinningscentralerna då det farliga avfallet är utsorterat, men det finns potential för återbruk i systemet. Sortering sker i två led, först av Vakin i farligt avfall huset och sedan av entreprenören vid bortforsling och hantering. Vid det första sorteringstillfället finns potential för att sortera ut sådant som kan återföras till återbruk. Det handlar om återbruk av enklare avfall, till exempel förpackningar av färg, diskmedel, tvättmedel eller spolarvätska. Som exempel kan nämnas att cirka en tredjedel av det som lämnas in till farligt avfall husen är vattenbaserad målarfärg.

Det finns mycket som kan göras inom återbruk av farligt avfall. Kunderna lämnar idag in stora mängder av fullt användbara produkter som målarfärg, disk- och tvättmedel, fönsterputs, lacknafta och spolarvätska som skulle kunna användas istället för att destrueras. Det skulle även spara kostnader för transport och omhändertagande av dessa produkter.

I dagsläget är återbruk av farligt avfall inte möjligt eftersom en sådan hantering är utanför Vakins uppdrag. Det finns däremot inga lagliga hinder för Vakins del att sortera ut återbrukningsbara produkter och sälja vidare så länge det inte görs med vinstdrivande syfte. Praxis idag är att det som inte uttryckligen lämnas till återbrukshuset på återvinningscentralen inte går vidare till återbruk. Detta är dock rådande praxis och inte ett lagkrav. Se bilaga 2.1 från Avfall Sverige (Juridiska förutsättningar för förebyggande återanvändning).

Vidareutveckling av farligt avfall husen

Det finns flera möjligheter som kunde utvecklas vidare i farligt avfall husen på återvinningscentralerna.

Det som skulle krävas för återbruk av kemikalier är att ha en person på plats med kompetens att säkerställa och kvalitetskontrollera produkterna som kommer in och därefter sortera ut det som skulle gå att återanvända. De återbrukade produkterna skulle kunna säljas eller användas av privatpersoner, i egen eller offentlig verksamhet. Anställning av en egen kemist som kunde besöka de olika återvinningscentralerna och hjälpa till att identifiera farligt avfall som lämnas in kunde vara en lösning. Idag sköts denna uppgift av entreprenören. Genom att ha en egen kemist skulle farligt avfall husen kunna minska kostnaden till entreprenören samt öka möjligheten till återbruk genom att säkerställa produkternas innehåll och kvalitet.

Det skulle även kunna finnas möjlighet till samarbete med universitetets kemiutbildningar, för analys av olika typer av farligt avfall. Det skulle bidra till lärande för såväl studenter som medarbetare vid återvinningscentralerna.

Idag bemannas farligt avfall husen vid behov och när inlämningsdisken behöver tömmas och eftersorteras. Det skulle underlätta att ha ständig bemanning i farligt avfall huset för att kunna föra dialog med kunderna om vad det är i behållarna de lämnar in samt informera dem om att kemikalier inte får blandas. Ett stort problem är nämligen inlämning av omärkta och olämpliga behållare, dåligt paketerat avfall och trasiga lysrör.

Indirekt påverkan på övrig återvinning och återbruk

Även om Vakin i dagsläget inte har någon direkt återbruksverksamhet i farligt avfall husen så har farligt avfall husen två positiva indirekta effekter på återbruk. Det ena är att hanteringen av det inlämnade farliga avfallet blir säkrare för personalen och hanteringen av det övriga materialet till återvinningscentralen blir säkrare då fraktionen med farligt avfall är borttagen.

Den andra indirekta fördelen med farligt avfall husen handlar om övergripande beteendeförändring i hushållen. Det är lätt att få acceptans för att sortera ut farligt avfall och det i sin tur leder till att det är lättare att få gehör för utsortering av andra fraktioner för inlämnat avfall. Om man får hushållen att börja sortera ut farligt avfall såsom batterier, lysrör och kemikalier så är det lättare att ta nästa steg och sortera ut andra produkter som kan gå till exempel till återbruk. Det är viktigt att öka acceptansen för en högre sorteringsgrad eftersom det i sin tur gynnar återbruk i slutändan. Utsortering av farligt avfall är ett bra första steg i hushållens beteendeförändring kring avfallstrappan. Processen med beteendeförändring skulle kunna påskyndas eller förstärkas genom att belöna alla som lämnar in farligt avfall för att uppmuntra ett korrekt beteende.

Förtroende för verksamheten

En central del i att upprätthålla förtroende för verksamheten är att ha en pålitlig mottagare som hämtar det farliga avfallet så att det verkligen tas om hand på rätt sätt efter att det samlats in samt att denna process är transparent.

14. Potential för kunskapsutbyte / kunskapsöverföring

Farligt avfall husen ger möjlighet att se en säker och välstrukturerad verksamhet för insamling, hantering och tillfällig lagring av farligt avfall. Det finns även möjlighet att se ett helhetssystem med ett välfungerande samarbete med en extern entreprenör.

15. Ytterligare information

Vakin: <https://vakin.se/>

Sveriges miljömål: <http://www.sverigesmiljomal.se/>

Avfall Sverige: <https://www.avfallsverige.se/>

Umeå kommuns Avfallsplan 2020:

<https://www.umea.se/umeakommun/byggaboochmiljo/avfallochatervinning/avfallsplan2020>

16. Nyckelord

Hållbarhet, farligt avfall, kemi, socialt ansvarstagande, hälsa, miljö, cirkulär ekonomi, giffritt, delningstjänst, delningsekonomi, återbruk, farligt avfall

Bilaga 3

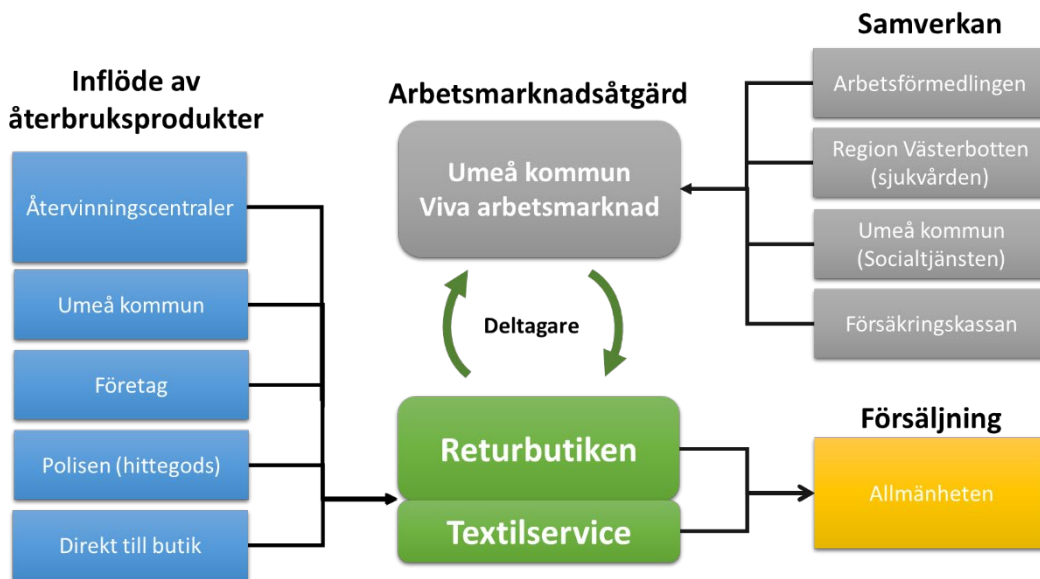
Returbutiken och Textilservice – en del av Viva Arbetsmarknad.

1. Kontaktinformation författare:
Vakin (Vatten och Avfallskompetens i Norr AB)
Övägen 37, 904 22 Umeå
2. Kort information om Vakin
Vakin förser invånarna med dricksvatten, hanterar hushållens avfall och arbetar för en hållbar utveckling på uppdrag av Umeå och Vindelns kommuner. Verksamheten bedrivs inom avdelningarna Vatten och Avlopp samt Avfall och Återvinning. Inom Vakin arbetar 155 personer, under 2018 var omsättningen 365 miljoner kronor. Verksamheten är taxefinansierad, taxorna är enligt lag baserade på självkostnadsprincipen.
3. Organisation som ansvarar för det goda exemplet:
Umeå kommun, Viva Arbetsmarknad
4. Bild som sammanfattar det goda exemplet

5. Titel: Returbutiken och Textilservice – en del av Viva Arbetsmarknad.

6. Diagram eller skiss som sammanfattar exemplet.

7. Geografisk omfattning:
Umeå kommun

8. Kort sammanfattning

Returbutiken och Textilservice är två återbruksverksamheter som ingår i Viva Arbetsmarknad, Umeå kommuns största arbetsmarknadsprogram. Returbutiken säljer återbruksprodukter som samlas in från privatpersoner via Vakins återbrukshus på återvinningscentralerna men även direkt från privatpersoner, kommunen, privata företag samt polisens hittegodsavdelning. Textilservice lagar och syr nya produkter från återbrukade textilier som lämnats in på samma sätt som till Returbutiken. Textilservices produkter säljs vidare framförallt via Returbutiken men även på bibliotek och andra ställen. Även om båda verksamheterna säljer återbruksprodukter så är huvudsyftet med dessa att ge meningsfull arbetsträning till deltagare som står långt ifrån arbetsmarknaden. Returbutiken och textilservice förväntas inte bära sina egna kostnader och vara ekonomiskt hållbara genom försäljning av återbrukade produkter. Försäljningen omfattar cirka 1500 till 2000 artiklar per dag till ett värde av 6 miljoner SEK årligen.

9. Detaljerad information

Returbutiken ligger i Umeå, nära en av Umeås största återvinningscentraler. Butiksytan är cirka 1900 kvadratmeter, den är Norrlands största återbruksbutik. Returbutiken säljer kläder, möbler, datorer, cyklar, husgeråd, böcker, leksaker, film, musik, tavlor och en del byggnadsmaterial.

I anslutning till Returbutiken finns flera olika typer av verkstäder, bland annat snickeri och textilservice. Där lagas och renoveras möbler och utrustning som lämnats in men där finns även tillverkning av föremål till försäljning som till stor del är gjorda med återvunnet material.

Arbetsmarknadsprogram

Returbutiken och Textilservice är två av ett tiotal verksamheter som finns under paraplyet Viva arbetsmarknad som är Umeå kommuns största arbetsmarknadsprogram. Verksamheten bedrivs

med uppdraget att stärka individens möjligheter till en meningsfull sysselsättning samt att förstärka dennes kompetens och förmåga med inriktning mot utbildning eller arbetsmarknad. Viva arbetsmarknad arbetar i nära samverkan med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Region Västerbotten, socialtjänsten och kommunal vuxenutbildning. Deltagare som står långt ifrån arbetsmarknaden prioriteras och har på Viva arbetsmarknad möjlighet till arbetsträning med målet att komma närmare arbetsmarknaden eller påbörja en utbildning.

Att delta på en arbetsplats som genomsyras av hållbarhet i form av återbruk upplevs som ett stort mervärde av deltagarna.

Återbruksprodukter

Returbutiken och Textilservice tar emot återbruksbara produkter huvudsakligen av privatpersoner som lämnar varor antingen i Återbrukshuset på återvinningscentralen eller direkt till Returbutiken. Kommunala verksamheter eller företag kan också lämna varor och Umeå kommunen har i sina miljömål att utsorterade produkter från egen verksamhet ska tillfalla Viva arbetsmarknad. Produkter kommer även in från andra aktörer, till exempel från kommunens IT-avdelning, polisens hittegodsavdelning eller varor som tagits i beslag av polisen, bostadsrättsföreningar, privata företag eller dödsbon. Alla inkomna produkter försorteras. Trasiga föremål kasseras eller skickas för reparation eller demontering till verkstäderna. Säljbara föremål rengörs, prissätts och går till försäljning i Returbutiken. De vanligaste varorna är produkter från hem och hushåll, till exempel husgeråd, porslin och glas. Returbutiken får ta emot allt från helt nya produkter till antikviteter.

Av säkerhetsskäl tar Returbutiken inte emot äldre typer av bilbarnstolar eller begagnade hjälmar. Madrasser tas inte emot av hygienskäl. Skrymmande och svårsålda föremål som pianon, gamla TV-apparater eller gamla dataskärmar tas inte emot och inte heller produkter som anses osäljbara, som VHS-band.

Textilservice tar emot allt material som privatpersoner och företag vill skänka, oavsett om det är säljbart eller inte. Det är viktigt för att upprätthålla relationer med de som skänker. Om varorna är trasiga eller har fläckar försöker Textilservice ändå att hitta ett värde för dem, som stoppning, städredskap eller som slöjdmaterial. Av Textilservicens produkter är storsäljarna tygpåsar i alla former samt sadelskydd. De säljer också stuvar och slöjdmaterial från demonterade kläder och väskor. Textilservice kan även åta sig externa uppdrag inom sömnad i begränsad omfattning och utöver konsumentprodukter tillverkar de produkter till kommunal verksamhet.

Returbutiken har en bred kundbas med bland annat second hand-intresserade kunder som besöker butiken dagligen, studenter, barnfamiljer, pensionärer, nyanlända och personer med lägre ekonomisk köpkraft.

10. Resurser som behövs

Finansiering

Som tidigare nämnts, förväntas inte Returbutiken och Textilservice bära sina egna kostnader då huvudsyftet med verksamheterna är ett arbetsmarknadsprogram. Den totala budgeten för Returbutiken inklusive verkstäderna (där Textilservice är en del) är 27 miljoner för 2019 varav 6

miljoner är beräknad försäljning från Returbutiken och 21 miljoner är finansiering från Umeå kommun.

Bemanning

I genomsnitt stannar en deltagare ungefär ett år inom programmet. Bemanningen för Returbutiken består under 2019 av: 28 deltagare, 11 extratjänster från arbetsförmedlingen, 2 arbetsledare, 1 gruppleddare samt 5 handledare.

För Textilservice är antalet: 9 deltagare, 4 extratjänster från arbetsförmedlingen, 1 arbetsledare och 1 gruppleddare.

Lokaler och utrustning

Lokalerna tillhandahålls av Umeå kommun. I verkstäderna behövs utrustning som symaskiner, svetsar, maskiner för träbearbetning med mera. Dessa köps in nya eller doneras av företag.

11. Tidsaspekten

Returbutiken och Textilservice ingår som delar av Viva Arbetsmarknad som är en löpande del av Umeå kommuns ordinarie verksamhet.

12. Bevisföring

- Returbutiken har tagit emot 300 000 kg återbruksprodukter från återvinningscentralerna under 2019.
- Dataavdelningen har tagit emot 11 500 kg it utrustning från Umeå kommun under 2019
- Försäljning av återbruksprodukter uppgick till 1500-2000 artiklar och en försäljningsinkomst på 6 miljoner SEK under 2019
- Sammanlagt har Returbutiken och Textilservice 10 anställda och 52 deltagare.

13. Utmaningar / erfarenheter

Bemanning

Den viktigaste erfarenheten från Returbutiken och Textilservice är att återbruk med tillhörande verkstäder fungerar väl som bas inom ett arbetsmarknadsprogram. Detta eftersom många olika arbetsuppgifter kan erbjudas till deltagarna.

Verksamheten är dock beroende av deltagarnas kompetens som varierar beroende på vilka individer som är deltagare för tillfället. Detta kan vara både en tillgång och en begränsning. Det är därför oerhört viktigt att ha ett tydligt syfte för verksamheten så att det inte uppstår konflikter mellan produktivitet och värdefullt deltagande. För Returbutiken och Textilservice är huvudsyftet ett arbetsmarknadsprogram och inte ett produktions- eller försäljningsmål.

Om återbruk

En allmän iakttagelse från verksamheten är att viljan att skänka är väldigt stor, däremot är viljan att köpa lägre. Detta leder till två utmaningar: brist på lagerutrymme och behovet av beteendeförändring kring köpviljan för återbrukade produkter.

Erfarenheter från försäljningen är att presentation och förpackning är mycket viktigt för att återbrukade varor ska gå att sälja vidare. En förutsättning är också att varorna som kommer in packas rätt redan i Återbrukshuset på återvinningscentralerna så att inte säljbara varor förstörs i

transporterna. Det ska även synas att varorna är väl omhändertagna. Färdigsorterade kit, till exempel garn eller textilier av samma kvalitet säljer bättre än osorterat. Utmaningen ligger i att sortera och presentera återbrukade produkter på ett sätt som känns attraktivt för kunden.

Flera faktorer påverkar hur väl olika produkter säljer. Vissa produktkategorier är lättsålda så som husgeråd från kända varumärken samt kontorsmöbler. Överlag, behöver prissättningen vara låg särskilt för svårsålda kategorier såsom böcker men även för egentillverkade produkter från Textilservice och Viva arbetsmarknads övriga verkstäder.

Placering av butiklokalen

Returbutikens läge är viktig för verksamheten. Närheten till återvinningscentralen samt tillräckligt med utrymme för lager, butik och verkstäderna underlättar för verksamheten. Returbutiken måste även vara tillgänglig för kunder och i Umeå ligger den i närheten av en större livsmedelsbutik med goda bussförbindelser. Utifrån ett försäljningsperspektiv kunde butiken ha en mer central placering eller ha flera butiker i Umeå, men utifrån verksamhetens behov och huvudsyftet med den, är den nuvarande placeringen optimal.

Lönsamhet

Returbutiken och Textilservice förväntas inte vara ekonomiskt lönsamma. Verksamheten har dock förutsättningar för att kunna vara det om huvudsyftet var ett annat. Returbutiken har en omsättning på 6 miljoner SEK och säljer 1500- 2000 artiklar per dag. Det finns flera faktorer som kunde påverka lönsamheten positivt om verksamheten hade lönsamhet som huvudsyfte. Nedan diskuteras några förslag och förändringar som skulle kunna öka lönsamheten.

Öppettiderna är i dagsläget anpassade runt deltagarnas behov och inte kundernas. Returbutiken har öppet tre halvdagar i veckan och har stängt under helgerna. Detta gör det svårt för många kunder att handla. Mera tillgängliga öppettider skulle öppna upp för fler kunder och därmed en större omsättning.

Returbutikens nuvarande placering vid återvinningscentralen i ett industriområde passar det nuvarande syftet men är inte optimalt ur ett kundperspektiv. Butiken skulle kunna vara placerad annorlunda eller ha flera placeringar till exempel i gallerior eller centralt på stan. Detta skulle både öka tillgängligheten och höja återbrukade varors status. Textilservice har testat detta i en mindre omfattning genom att sälja sina tygkassar på biblioteken i Umeå och uppfattar detta samarbete som mycket positivt. Placering i anslutning till avfallsanläggningar kan förmedla en negativ känsla. Genom att sälja och visa upp varorna i en butik på samma ställen där all annan handel sker skulle höja återbrukade varors status.

Returbutiken har en webbsida där intressanta föremål läggs upp, men hittills sker ingen försäljning via webb. Andra försäljningskanaler så som via webben kunde vara ett sätt att nå en ny grupp. För Returbutiken är detta inte möjligt då förutsättningar styrs av den kompetens som är tillgängligt bland deltagare.

Den största faktorn som skulle kunna påverka lönsamheten är bemanningen. Bemanning med en högre arbetskapacitet och ett säljfokus skulle helt förändra förutsättningar för verksamheten. Det skulle behövas betydligt mindre personal och effektiviteten skulle öka avsevärt. Det bygger dock på en annan driftform och ett annat syfte för verksamheten.

14. Potential för kunskapsutbyte / kunskapsöverföring
Returbutiken och Textilservice kan visa upp en helhetslösning inom socialt ansvarstagande med återbruk som bas. En välfungerande samverkan mellan flera aktörer ger både bemanning samtidigt som deltagarna i arbetsmarknadsprogrammet får ett värdefullt deltagande. Returbutiken och Textilservice visar hur återbruksprodukter kan fås in via ett brett spektrum av kanaler från återvinningscentraler till polisens hittegodsavdelning.

15. Ytterligare information
Hemsidor:
Umeå kommun: <https://www.umea.se/>
Returbutiken: www.returbutiken.com
Viva arbetsmarknad:
<https://www.umea.se/umeakommun/kommunochpolitik/organisation/forvaltningarverksamheter/utbildning/vivakompetenscentrum/arbetsmarknad/varaavdelningar>

16. Nyckelord
Hållbarhet, socialt ansvarstagande, miljö, cirkulär ekonomi, delningsekonomi, återbruk, arbetsmarknadsprogram, Umeå kommun